

SEVME SANATI

Erich Fromm

İlyayayınevi, İkinci Basım-2003
153 Sayfa

ARKA KAPAK

Hiçbir şey bilmeyen, hiçbir şeyi sevemez.
Hiçbir şey yapamayan, hiçbir şeyden anlamaz.
Hiçbir şeyden anlamayan insan değersizdir.
Oysa anlayan biri, hem sever hem fark eder hem de görür...
Bir şeyde ne kadar çok bilgi varsa,
O kadar büyük sevgi vardır...
Bütün meyvelerin çileklerle aynı zamanda olgunlaştığını zanneden biri,
üzümleri hiç tanımıyor demektir.
Paracelsus

SEVGİ KURAMI

İnsanın en önemli gereksinimi bu yalnızlığın üstesinden gelmek ve yalnızlığının tutsaklığından kurtulmaktır. Bu deneyimin mutlak bir başarısızlıkla sonuçlanması insanı deliliğe sürükleyebilir. Dış dünyadan tümüyle izole olmanın yarattığı ürküntü, ancak dış dünyadan iyice uzaklaşarak aşılabilir; öyle ki, sonunda yalnızlık duygusu tümüyle yok olur —çünkü insanın kopmuş olduğu dış dünya da yok olmuştur.

Bu çözüm yolları, bir ölçüde, bireyin ulaşabileceği kişilik düzeyine bağlıdır; çocukta benlik duygusu çok az gelişmiştir. Annesi yakınında olduğu sürece kendisini annesiyle bir sayar, yalnızlık hissetmez. Bebeğin yalnızlık duygusu annesinin bedensel varlığı, göğsü ve teniyle ortadan kalkar. Çocuktaki yalnızlık ve birey olma duygusu geliştiği ölçüde, annenin bedensel varlığı yetersiz kalır ve çocuk yalnızlığını başka biçimlerde giderme gereksinimi duyar.

İnsanoğlu da aynı şekilde çocukluk evresinde kendisini doğa ile bir hissetmiştir. Toprak, hayvanlar, bitkiler henüz onun dünyasıdır Kendisini hayvanlarla özdeşleştirir, hayvan maskeleri takması, totem hayvanına veya hayvan tanrılarına tapmasının nedeni de budur. Ama insan ırkı bu ilkel bağlardan koptukça, doğadan uzaklaşır. Uzaklaştıkça yalnızlıktan kurtulmanın çıkış yollarını arama gereksinimi yoğun olarak hissedilir.

Çıkış yollarından biri de çeşitli sefahat ayinleridir. Bu ayinlerde zaman zaman uyuşturucu maddelerin yardımıyla insanın kendi yarattığı kendinden geçme halleri söz konusu olabilir. İlkel kavimlerdeki ritüellerin çoğu, sorunun bu şekilde çözülmesinin somut örnekleridir. Geçici olan bu coşku halinde dış dünya ve onun dışında kalma duygusu, tümüyle silinir. Eğer ritüeller toplu halde yapılıyorsa, buna, etkiyi daha da fazlaştıran grupta bir olma deneyimi de eklenir. Bu kendinden geçme şeklinde bulunan çözüme çok benzeyen, genelde onunla birlikte gerçekleştirilen başka bir yol da cinsel birleşmedir. Cinsel boşalma da, kendinden geçme halini ya da bazı uyuşturucu maddelerin yarattığı etkiyi yaratabilir İlkel ritüellerin çoğu, toplu halde yapılan cinsel birleşme usulleri içerir. Anlaşılan insan bu cinsel yaşantıdan sonra bir süre yalnızlığının acısını hissetmeden yaşayabilir Ama zamanla korkunun yarattığı gerilim yine artar, ritüelin yinelenmesiyle gerilimin tekrar giderilmesi gerekir.

Bu sefahat ayinleri bir kavimde toplu halde yapılırsa, korku ya da suçluluk duygusu uyandırmıyor. Herkesin katıldığı, büyücülerin ya da rahiplerin istediği hatta onayladığı bir şey olduğundan, böyle davranmak doğru ve erdemli bir davranıştır, bu yüzden huzursuz olmak, utanmak için bir neden yoktur. Ama bu gibi toplu törenleri gerisinde bırakmış bir kültürde bireyin böyle bir çözüme yönelmesi tamamıyla başka bir şeydir. Bu gibi ortak törenlerin olmadığı kültürde bireyin seçtiği benzer çözüm yolları alkolizm ve uyuşturucu madde bağımlılığıdır.

Toplum tarafından onaylanan çözüm yollarını seçenlerin aksine bu tür yalnız kişiler suçluluk ve pişmanlık duyarlar. Alkol ya da uyuşturucu maddelere sığınarak yalnızlıklarından kurtulmaya çalışırken, sarhoşluk durumunun sona ermesiyle kendisini daha büyük bir yalnızlık içinde hissedip bu duruma daha sık ve yoğun bir biçimde sürüklenirler. Cinsel doyuma sığınmak, bundan biraz farklıdır. Bu bir ölçüde yalnızlıktan kurtulmanın doğal ve normal bir biçimi, izole olma sorununun da yarı yarıya çözülmesidir. Ama ne var ki, yalnızlığından başka yollarla kurtulamayan birçok kişide cinsel doyum tutkusunu, alkol ve uyuşturucu madde bağımlılığının benzeri bir hal alır, yalnızlığın doğurduğu korkulardan kurtulmak için girişilen umutsuz bir çabaya dönüşür, sevgisiz yaşanan cinsel ilişki, iki insan arasındaki uçurumu ancak o an için kapatabildiğinden, daha da artan bir yalnızlık duygusuyla sona erer.

İnsanı kendinden geçiren bu birleşme türlerinin üç özelliği vardır: Yoğundurlar, hatta şiddet içerirler, bütün kişiliği bilinci ve bedeni etkisi altına alırlar; geçicidirler ve düzenli olarak tekrarlanmaları gerekir.

Geçmişte de, günümüzde de insanın en sık başvurduğu çözüm yoluysa bunun tam tersidir: Topluma uyum; toplumun geleneklerini, uygulamalarını ve inançlarını kabul etmek. Burada da önemli bir gelişme olduğunu görüyoruz.

İlkel bir toplumda topluluk küçüktür; aynı topraktan aynı kandan gelen insanlardan oluşmuştur. Kültür geliştikçe topluluk da büyür; bir kentin halkı, büyük bir devletin yurttaşları, bir kilisenin üyeleri olur. En yoksul Romalı bile “ben Romalıyım” diyebildiği için mutluydu. Roma ve Roma İmparatorluğu onun ailesi, yuvası, dünyasıydı. Günümüz Batı toplumunda da yalnızlıktan kurtulmanın en yaygın yolu toplumla bütünleşmektir. Bu bireyin kendisini adadığı bir bütünleşmedir, amaç ise sürüye ait olmaktır. Ben de diğerleri gibi olursam, eğer beni onlardan ayıran duygularım ve düşüncelerim olmazsa, alışkanlıklarım, giysilerim ve fikirlerimle topluma uyarsam, o zaman kurtuldum demektir —yalnızlığın korku uyandıran durumundan kurtuldum demektir. Totaliter rejimlerde topluma uyulması için korkutma ve yıldırma yöntemlerine, demokratik devletlerde ise telkin ve propagandaya başvurulur. İki yönetim biçimi arasında önemli bir fark vardır: Demokratilerde topluma uyum sağlamasınız da olur, sayısı az da olsa böyleleri vardır; totaliter rejimlerdeyse boyun eğmeye karşı duran, kuralları çiğneyebilecek birkaç kahraman ve düşünceleri uğruna ölebilecek insanlar bulunabilirler. Bu büyük farka rağmen demokratik toplumlarda da uyum gösterenlerin sayısı oldukça fazladır. Bunun nedeni, topluma katılma sorununa ne şekilde olursa olsun bir çözüm yolu bulma zorunluluğudur, başka ya da daha iyi bir yol bulunamazsa suru mantığı etkili olur. İnsan ayrı olmanın, sürüden sadece birkaç adım uzağında bulunmanın korkusunu, ancak toplumla birleşme gereksiniminin ne denli güçlü olduğunu kavradığında anlar.

İnsanların büyük bir bölümü topluma uyma gereksinimlerinin farkında bile değildir. Sadece kendi düşüncelerine, kendi eğilimlerine göre davrandıklarını, bir birey olduklarını sahip oldukları fikirlere kendi düşünceleriyle vardıklarını, kendi fikirlerinin çoğunluğun fikirleriyle örtüşmesinin bir rastlantı olduğunu zannederek yaşarlar. Herkesin aynı görüşte olması, insana “kendi” fikirlerinin doğru olduğunu kanıtlar. İçlerinde kalan birazcık bireysel olma gereksinimini, ufak tefek ayrıntılarla diğerlerinden ayrılarak tatmin ederler; çantaya veya kazağa işlenen ismin baş harfleri, gişe görevlisinin üzerinde adı yazılı olan küçük kimlik, farklı partilere ya da öğrenci birliklerine üyelik: Bu gibi şeyler bireysel farklılıkları vurgulamaya yarar. Reklam spotlarındaki “... den farklıdır” sözü, farklı olmak için duyulan gereksinimi ifade eder. Oysa gerçekte hiçbir fark yoktur.

Günümüz kapitalist toplumunda eşitlik kavramının anlamı değişmiştir. Eşitlikten günümüzde otomatların, bireyselliklerini yitirmiş insanların eşitliği anlaşılmaktadır. Günümüzde eşitlik “bir olmak” değil “aynı olmak” anlamına geliyor.

Günümüz toplumu bireysel olmayan eşitlik idealini önermektedir, çünkü zahmetsizce, sorun çıkarmadan çalışan, seri halde üretim yaparken tamamen birbirine benzeyen insan atomlarına ihtiyaç duymaktadır. Bu insanların aynı emirleri yerine getirip yine de kendi gönüllerine göre davrandıklarını sanmaları istenir. Günümüz seri üretimi nasıl ürünlerin standartlaşmasını zorunlu kılıyorsa, toplumsal süreç de insanların tek tip olmasını ister ve bu standartlaştırmaya da eşitlik adı verilir.

İnsanlar arası birliğe duyulan istek, insandaki en şiddetli duygudur. Bu onun en temel isteğidir, insan soyunu,

kabileyi, aileyi, toplumu bir arada tutan güçtür. Bu birliğin elde edilmemesi delirmek ya da yok olmak —kendi kendini ya da başkalarını yok etmek— anlamına gelir. İnsanlık sevgisiz bir gün bile yaşayamaz.

Sevgiyi, olgun bir insanın varoluş sorununa verdiği yanıt olarak mı, yoksa ortak yaşam denilebilecek olgunlaşmamış sevgi biçimleri olarak mı anlıyoruz?

Ortak yaşamın edilgen biçimi, boyun eğme ya da tıbbi terim kullanacak olursak mazoşizmdir. Mazoşist insan, o dayanılmaz ayrılık ve yalnızlık duygusundan kurtulmak için kendisini yönlendiren, yöneten ve koruyan bir insanın parçası olur; bu insan bir bakıma onun, yaşamı, aldığı nefes olur. Boyun eğdiği kişinin —ister insan ister Tanrı olsun— gücü abartılır. O her şeydir, bense onun parçası olmanın dışında bir hiçim. Onun parçası olarak onun büyüklüğünü, gücünü ve güvenini paylaşıyorum. Mazoşist eğilimi olan biri karar vermek, tehlikeye girmek zorunda kalmaz; o hiçbir zaman yalnız değildir —ama bağımsız da değildir; kişilik bütünlüğü yoktur, henüz tam anlamıyla doğmamıştır. Dini açıdan bu derece tapınılan nesneye put adı verilir; dünyevi açıdan mazoşist bir sevgi ilişkisi bağlamında mekanizma yine aynı biçimde işler, yani temel öge yine putlaştırmadır. Mazoşist ilişki bedensel ve cinsel isteklerle ilgili olabilir; böyle bir durumda sadece tinsel ve ruhsal değil, aksine tüm bedeni de kapsayan bir teslimiyet söz konusudur. Alın yazısına, hastalığa, ritmik müziğe, uyuşturucu maddeler ya da hipnozun etkisiyle yaratılan kendinden geçme halletme karşı mazoşist bir teslimiyet olabilir —bütün bunlarda söz konusu olan kişi, kendi bütünlüğünden vazgeçer, kendi dışındaki birinin veya nesnenin aracı olur. Bu durumda yaşama sorununu yaratıcı eylemle çözmek zorunda kalmaz.

Ortak yaşamın etken biçimi, başka bir insana hakim olmak ya da —mazoşizme benzer bir psikoloji terimi kullanacak olursak, sadizmdir. Sadist biri yalnızlık ve esaret duygusundan, başka birisini kendisinin ayrılmaz bir parçası haline getirerek kurtulmak ister. Kendisine tapan biriyle bütünleşerek güçlenir.

Sadist de kendisine boyun eğen kişi gibi bağımlıdır; tıpkı boyun eğen kişinin kendisine bağımlı olduğu gibi; bunlardan hiçbiri diğeri olmadan yaşayamaz. Aralarındaki fark mazoşist yönetilip kullanılıp incitilip aşağılanırken, sadistin yönetip kullanıp incitip aşağılamasıdır. Dışarıdan bakıldığında oldukça büyük bir ayırım, ama daha derin, duyuşal anlamda her ikisinin de sahip olduğu şey açısından fark çok büyük değildir. İkisi de bütünleşme olmadan birleşme durumundadırlar. Bunu kavrayan biri, aynı kişinin —genelde farklı nesnelere karşı— hem sadist, hem de mazoşist davranışlar sergilemesine şaşırmaz.

Ortak yaşamın aksine, olgun sevgi insanın kendi bütünlüğünü ve bireyselliğini kurduğu bir birleşmedir. ... Sevgi, insanın ayrılık ve yalnızlık duygusundan kurtulmasına yardım eder ve yine de kendisi olarak kalmasına, bütünlüğünü korumasına olanak tanır. Sevgide iki ayrı varlığın bir olması, yine de iki ayrı varlık olarak kalabilmeleri karşıtlığı vardır.

Spinoza ... Duyguları, etkin ve edilgen duygular, eylemler ve tutkular diye ikiye ayırmıştır. Eğer insan etkin bir duyguyla davranıyorsa, özgürdür, bu duygunun efendisidir, buna karşın edilgen duyguyla davranıyorsa, sürüklenendir, kendinin bile farkında olmadığı motivasyonların nesnesidir. Bu nedenle Spinoza erdemle gücün (= bir şeyi yapma gücü) aynı olduğu, bir olduğu sonucuna varır.

Özenme, kıskançlık, hırs ve her tür aç gözlülük, bunların hepsi tutkudur, oysa sevgi zorla değil, sadece özgürlük içinde gerçekleşebilecek, insana özgü güçlerin açığa çıktığı bir eylemdir.

Sevgi bir etkinliktir, pasif bir duygu değildir. Sevgi, insanın kendi içinde geliştirdiği bir şeydir, bir şeye sürüklenmesi değil. Sevginin etkin özelliği en genel biçimde şöyle tanımlanabilir: Sevgi ilk önce vermektir, almak değil.

Üretken kişilik için vermenin çok farklı bir anlamı vardır. Onun için vermek gücünün en iyi ifadesidir. Özellikle verme olayında gücümü, zenginliğimi, üstünlüğümü hissedirim. Bu coşkuyu ve yeteneği görmem beni mutlu eder. İçim içime sığmaz, kendimi verici, canlı ve sevinç içinde biri gibi hissedirim. Vermek insanı almaktan daha çok mutlu eder, bir özveri olduğundan değil, verme eylemi sırasında insanın canlılığının açığa çıkmasındandır bu.

Madde ile ilgili alanda vermek, zengin olmak anlamına gelir. Çok şeye sahip olan değil, çok veren zengindir.

Özellikle sevgi için bu şu anlama gelir: Sevgi, sevgi yaratan bir güçtür. Güçsüzlük sevgi yaratamamaktır. Bu düşünceyi Marx çok güzel bir biçimde şöyle ifade etmiştir: “İnsanı insan olarak kabul et, dünya ile ilişkisi de insanca olsun, o zaman sevgiye karşılık sevgi, güvene karşı güven v.b. bulursun. Eğer sanatın tadını çıkarmak istiyorsan, sanat konusunda eğitim almış olman gerekir; diğer insanları etkilemek istiyorsan, öbür insanlar üzerinde gerçekten harekete geçirici, teşvik edici bir etki yaratabilecek insan olman gerekir. İnsan ve doğayla ilişkilerinin her biri, senin gerçek, bireysel yaşamının kesin bir ifadesi, senin isteminin içeriğine uygun bir ifadesi olmalıdır. Sevgi uyandırmadan seviyorsan, yani eğer sevgin sevgi olarak karşılığında sevgi üretilmiyorsa, yaşamını seven bir insan olarak ortaya koyup da sevilen bir insan olamıyorsan, sevgin acizdir, bir mutsuzluktur.” Ama vermek sadece sevgi konusunda alma anlamına gelmez.

Ama sevmek sadece vermek değildir. Sevginin “etkin” özelliği her türlü sevgide görülen belli temel öğelerde kendini gösterir Bu temel öğeler: Özen, sorumluluk duygusu, saygı ve bilgidir.

Sevgi, sevdiğimiz şeyin yaşaması ve gelişmesi için duyduğumuz etkin ilgidir. Bu etkin ilginin bulunmadığı yerde sevgi de yoktur.

İlgi ve özenin dışında sevgi için başka bir şey daha gereklidir; bu da sorumluluk duygusudur. Günümüzde sorumluluk, genelde bir “görev”, yani bize dışarıdan yüklenmiş bir şey olarak algılanır. Oysa sorumluluk gerçek anlamıyla insanın kendi isteğine bağlı olarak gelişen bir duygudur, başka birisinin ifade edilen ya da edilmeyen gereksinimlerine verdiğimiz yanıttır. Birisi için “sorumluluk” duymak demek, “yanıt verme” yetisine sahip ve bu duruma hazır olmaktır. ... Annenin çocuğuna duyduğu sorumluluk yalnızca bebeğin bedensel gereksinimlerinin karşılanmasıdır. Yetişkinler arasındaki sevgideyse sorumluluk, diğer insanın ruhsal gereksinimlerine yanıt verebilmek anlamına gelir.

Sorumluluk, sevginin üçüncü bileşeni olan başkalarına saygıyı içermiyorsa; kolaylıkla karşısındakine egemen olmaya ve ona kendin için sahip olmaya dönüşebilir. Saygının korku ve çekinmeyle bir ilgisi yoktur: Saygı bir insanı olduğu gibi görme, onun kendine özgü bireyselliğini algılamaktır. Saygı diğer insanın büyüyüp gelişebilmesine duyulan gerçek ilgidir. Bu nedenle sömürüyü içermez. ... Başka bir insana saygı duyabilmem için, kendi bağımsızlığıma ulaşmış olmam gerektiği çok açık. Eğer koltuk değneği olmadan ayakta durup yürüyebiliyorsam, bunun için başkasını kullanmama gerek yoktur. Saygının ön şartı özgürlüktür.

Başka birine saygı duymak, o insanı gerçekten tanımadan mümkün değildir; Bilginin önderliği olmaksızın ilgi ve sorumluluk körü körüne olur. İlgi ve özen ile kazanılmamışsa, bilgin de boştur. Bilginin birçok düzeyi vardır. Sevginin bir parçası olan bilgi, yüzeyde kalmaz, öze iner. Bu bilgiye ancak kendi çıkarlarımı bir yana bırakır, diğer insanı olduğu gibi görebilirim ulaşabilirim. Örneğin biri açıkça göstermese de, onun kızdığını fark edebilirim; ama onu daha yakından tanıyorsam korktuğunu, endişe duyduğunu, kendisini yalnız ve suçlu hissettiğini bilebilirim. O zaman kızgınlığının sadece daha derindeki bir şeyin dışı vurumu olduğunu anlar, onun korkmuş, kafası karışmış, daha doğrusu kızgın değil de acı çeken bir insan olduğunu görebilirim.

Kendimizi tanırız —ama tüm çabalarımıza rağmen tanıdığımız da söylenemez— Yakınıımızdaki insanları tanırız, bir bakıma tanımayız da, çünkü biz nesne değiliz, yakınıımızdakiler de nesne değildir. Kendi varlığımızın ya da başka bir insanın varlığının ne denli derinine inersek, bilmek istediğimiz bizden o denli uzaklaşır. Yine de insan ruhunun gizemine, gerçek varlığının özüne ulaşma isteğini bastıramayız.

Bu gize ulaşmanın umutsuz bir yolu vardır: Bu başka birine tam anlamıyla egemen olmak, onun üzerinde ona bizim istediğimizi yaptıracak, hissettirecek, düşündürecek bir güç kazanmaktır; bu da onu mülkiyetimizde olan bir nesneye dönüştürür. Başka birini “tanıma” adına harcanan bu olağanüstü çaba, sadizmin aşırı biçimlerinde ortaya çıkar. O insanın acı çekmesi istenir, işkence edilir, zorlanır. Acılar içinde sırrını ifşa edeceği umulur. Başka bir insanın sırrını çözerek, kendi sırrını da çözmeye arzusu, aslında acımasızlığın ve yok etme duygusunun derinliğini ve şiddetini belirler.

“Gizi” çözmenin diğer yolu da sevgidir. Sevgi etkin bir biçimde başka bir insanın içine nüfuz etmektir, böylece o insanı tanıma isteği birleşmeyle dindirilmiş olur. Bir olma olayında seni tanıyım, kendimi tanıyım, herkesi tanıyım, ama yine de hiçbir şey “bilmem”. İnsanlar için canlıları öğrenmenin tek yolu olan yolla —bir olma yoluyla— öğrenebilirim, akıl yoluyla kazanılan bilgiyle değil. Sadizm, gizi öğrenme isteğinden

kaynaklanır, ama bir şey öğrenmiş olmam, eskisi gibi bilgisizimdir. Karşımdaki insanı parçalara ayırmış, bunu yaparak onu sadece yok etmişimdir. Bilgiye ulaşmanın tek yolu sevgidir; sevgi bir olma olayında benim arzumu dindirir. Sevgide, kendimi verme ve karşımdakini tanıma sürecinde kendimi bulur, kendimi, ikimizi dolayısıyla insanı keşfederim.

Kendimizi ve diğer insanları tanıma isteği Delphoi'deki Apollon tapınağının yazıtında şöyle ifade edilmiştir. "Kendini tanı!" Bu ilke tüm psikolojinin itici gücüdür. Ama insan hakkındaki her şeyi bilmek, onun özündeki gizi çözmek istediğimiz için, bu arzu, sıradan, bilgiyle, yalnızca akıl ile kazanılan bilgiyle giderilemez.

İnsanı kavrama sorununa paralel olarak Tanrı'yı kavrama gibi dinsel sorun da vardır. Geleneksel Batı teolojisinde Tanrı düşünce yoluyla kavranmaya çalışılır. Tanrı hakkında bilgi verilir. Düşünerek Tanrı'yı kavrayacağım iddia edilir. Tek Tanrılı dinlerin vardığı doğal sonuç olan mistisizmde... Tanrı'yı düşünce yoluyla kavrayabilme çabalarından vazgeçilmiştir. Bunun yerine Tanrı'yla bir olma yaşantısına ulaşılmaya çalışılmaktadır. Bu eylemde Tanrı hakkında bilgiye ne yer, ne de buna bir gereksinim vardır.

Bir bilim olarak psikolojinin sınırları vardır. Teolojinin ulaştığı mantıksal sonuç nasıl mistisizm ise, psikolojinin son çıkarımı da sevgidir.

İlgi, sorumluluk duygusu, saygı ve bilgi arasında sıkı bir bağ vardır. Olgun bir insanda bulunması gereken davranış biçimleridir bunlar, yani kendi güçlerini verimli hale getirme, sadece emek harcıyarak edindiği, şeyleri istemek, her şeyi bilme, her şeyden üstün olma gibi narsis amaçlardan vazgeçmek, yalnızca gerçekten yaratıcı olmanın verdiği özgüvenden doğan bir alçak gönüllülüğe ulaşmak.

Erkek ve dişiye özgü ilkeler arasındaki zıtlık, her kadın ve her erkeğin içinde mevcuttur. Nasıl fizyolojik bakımdan erkekte de, kadında da karşı cinsin hormonları varsa, psikolojik bağlamda da kadın ve erkek iki cinsiyetlidir. Her ikisinin içinde de alma ve nüfuz etme, madde ve ruh özellikleri vardır. Hem kadın hem erkek kendi içindeki bütünlüğe, ancak içindeki dişi ve erkek kutupların birleşmesiyle ulaşabilir. Bu kutuplaşma her türlü yaratıcılığın temelini oluşturur.

Fizyolojik maddeciliğine dayanarak Freud, cinsel içgüdüyü, bedende kimyasal nedenlerle ortaya çıkan, acı verdiği için de giderilmesi gereken bir gerilimin sonucu olarak görür. Cinsel arzunun amacı bu ıstırap veren gerilimin giderilmesidir, cinsel tatmin bu gerilimin giderilmesine bağlıdır. Ama bu görüş, cinsel arzunun tıpkı organizmaya yeterince besin verilmediği zamanki açlık ve susuzluk gibi bir şey olduğunu kabul edersek doğrudur. Bu görüşe göre cinsel içgüdü bir tür kaşınıtı, cinsel tatmin de bu kaşınıtının giderilmesidir. Böyle bir cinsellik anlayışına göre masturbasyon gerçekten en ideal cinsel tatmin olurdu. Freud'un tuhaf bir biçimde göremediği şey, cinselliğin psikolojik-biyolojik yanı, erkek-dişi kutuplaşması, birleşmeyle bu kutuplaşmayı ortadan kaldırma isteğidir.

Cinsler arasındaki cinsel çekimin gerginlikten kurtulma gereksinimiyle kısmen ilgisi vardır; gerçekte bu çekimi yaratan, diğer cinsel kutup ile birleşme gereksinimidir. Aslında cinsler arasındaki çekim sadece cinsel çekim olarak ortaya çıkmaz. Erkeklik ve dişilik özellikleri cinsel işlevlerde olduğu gibi kişilikte de görülür. Erkek kişilik nüfuz etme, önderlik, aktivite, disiplin ve serüven tutkusu gibi özelliklerle belirlenir, dişi kişilik ise üretken bir kavrama yeteneği, koruma isteği, gerçekçilik, sabır ve annelik duygusu gibi özelliklerle tanımlanır. (Her insanda iki cins özelliklerinin birbirine karışmış bir halde bulunduğu, ama "erkek" ya da "dişi" cinselliğine uygun olanların ağır bastığı unutulmamalıdır.) Eğer bir adamın erkeğe özgü kişilik özellikleri duygusal anlamda hala çocuk kaldığından az gelişmişse, o kişinin bu eksikliğini sadece cinsel yaşamda erkek rolünü üstlenerek giderdiğine sık rastlanır. O zaman erkeğe özgü kişilik özelliklerinden pek emin olmadığı için, erkekliğini sadece cinsel yaşamda kanıtlamak zorunda olan bir Don Juan tipi çıkar ortaya. Erkekliğinin felce uğraması daha aşırı bir ölçüye varırsa, o zaman sadizm (şiddete başvurmak) erkekliğin yerine geçen başlıca sapkınlık olur. Dişiliğe özgü cinsellik zayıflar ya da saparsa ya mazoşizme ya da sahip olma hırsına döner.

Benim Freud'un cinsellik kuramını eleştirmem, onun cinselliğe aşırı önem vermesi ile değil, cinselliği yeterince anlayamadığı ile ilgilidir. Freud, insanlar arası tutkuların önemini keşfetmekte ilk adımı atmıştır; bu tutkuları o, felsefi yargılarıyla bağdaştırarak psikolojik açıdan açıkladı. Psikanalizin bundan sonraki

gelişmesinde, Freud'un kuramını ve görüşlerini fizyolojik alandan biyolojik ve varoluşsal alana aktaracak biçimde düzeltmek ve derinleştirmek gerekir. (Bu yönde de, ilk adımı, sonradan geliştirdiği yaşam ve ölüm içgüdüleri kavramlarıyla Freud kendisi atmıştır. Onun yaşam içgüdülerini (eros) bir sentez ve bütünleşme ilkesi olarak görmesi, libido anlayışından çok farklıdır. Yaşam ve ölüm içgüdüleri kuramı geleneksel bilim adamları tarafından kabul edilmiş olsa da, libido ile ilgili görüşü, özellikle klinik çalışma açısından hiçbir revizyona uğramamıştır.)

Anne — Baba ve Çocuk Arasındaki Sevgi

Ben, ben olduğum için seviliorum. Anne tarafından sevilme deneyimi, yapısı gereği edilgendir. Sevilmem için hiçbir şey yapmam gerekmez, anne sevgisi hiçbir koşula bağlı değildir. Yapmam gereken tek şey olmak onun çocuğu olmaktır. Annenin sevgisi büyük bir mutluluktur, huzurdur, elde edip kazanmak için çaba gerektirmez. Ama anne sevgisinin koşulsuzluğunda olumsuz bir yanda vardır. Kazanmak için sadece çaba harcamak gerektiğinin dışında, bu sevgi elde edilemez yaratılmaz, kontrol altında tutulamaz. Anne sevgisi varsa, büyük mutluluk da vardır; yoksa yaşamın bütün güzellikleri kaybolmuştur ve onları geri getirmek için elimden hiçbir şey gelmez.

Sekiz buçukla— on yaşın altındaki çocukların çoğu için sorun neredeyse bütünüyle sevilme sorunudur— ve kendisi; olduğu gibi sevlilmeyi ister. Bu yaşa kadar çocuk henüz kendisini sevmez; sevildiği için hoşnut ve neşelidir sadece. Çocuğun gelişiminin bu noktasında yeni bir faktör girer devreye: İnsanın kendi çabasıyla sevgi uyandırabileceği duygusudur bu. Çocuk ilk kez annesine (veya babasına) kendi yarattığı bir şeyi vermeyi —bir şiir, bir resim ya da her ne olursa— akıl eder. Çocuğun yaşamında ilk kez sevgi anlayışı değişir. Sevilme. Sevmeye, sevgi uyandırmaya dönüşür. Bu ilk adımdan sevgisinin olgunlaşmasına kadar yılların geçmesi gerekir. Sonunda gençlik dönemine giren çocuk sadece kendini düşünmekten vazgeçer; artık karşısındaki, her şeyden önce onun gereksinimlerini karşılamaya yarayan bir araç olmaktan çıkmıştır. O kişinin gereksinimleri de kendisinininkiler kadar önemlidir —hatta daha da önemlidir. Vermek almaktan daha doyurucu, daha mutluluk verici, sevmek sevlilmekten daha önemli olmuştur. Genç insan sevdiği için, özseverlik ve ben merkeziliğin yarattığı yalnızlık ve izolasyon duygusunun esaretinden kurtulmuştur. Yeni bir birleşme, paylaşma ve bütünleşme duygusu yaşar. Daha da önemlisi sevilme için bağımlı ve bu nedenle de küçük, çaresiz ve hasta ya da “uslu” olmak yerine, içindeki severek sevgi uyandırma gücünü hisseder. Gelişmemiş sevgi şu ilkeyi benimser: “*Sevdiğim için seviliorum*”, olgun sevgi ise şu ilkeyi izler: “*Sevdiğim için seviliorum*”, olgunlaşmamış sevgi şunu der: “*Seni, sana ihtiyacım olduğu için seviliorum*”, olgun sevgi “*Seni sevdiğim için sana ihtiyacım var*”, der.

Koşulsuz sevgi, sadece çocukların değil, her insanın derinden duyduğu bir özlemdir; buna karşın insanın hak ettiği için sevilmesi hep bir kuşku uyandırır; belki beni sevmesini istediğim kişinin hoşuna gitmedim ya da ona karşı şu ya da bu yanlışı yaptım. Hep sevginin yitirilmesinden korkulur. Bunun dışında “hak edilen sevgi” kolaylıkla acı bir duyguya, insanın kendisi olduğu in sevilmediği, sadece söz konusu diğer insana bir iyilik yaptığı için sevilmediği, insanın eninde sonunda sevlilmeyip belli bir amaç için kullanıldığı duygusuna neden olabilir.

Babayla olan ilişki çok farklıdır. Anne, doğduğumuz yurttur, doğadır, topraktır, denizdir. Buna karşın baba böyle doğal bir yeri temsil etmez. Yaşamının ilk yıllarında çocuğun babayla çok az ilişkisi vardır. Bu ilk evrede babanın çocuk için taşıdığı önem anneninkiyle kıyaslanamaz. Anne baba doğal dünyayı temsil etmese de, insan varlığının diğer kutbudur: Düşünceler dünyasını, insanlar tarafından yaratılan şeylerin dünyasını, yasayı, düzen ve disiplini, gezi ve macera dünyasını ifade eder. Çocuğa bir şeyler öğreten, ona dünyaya açılan yolu gösteren babadır.

Baba sevgisi koşula bağlıdır; genel kuralı da, “*Seni seviliorum, çünkü beklentilerimi yerine getiriyorsun, görevini yapıyorsun, bana benziyorsun*” dur. Koşullu baba sevgisinde koşulsuz anne sevgisinde olduğu gibi, olumlu ve olumsuz bir yan vardır. Olumsuz yanı, baba sevgisinin hak edilmesi gereken, kendisinden beklenenler yapılmazsa yok oluverecek bir sevgi olmasıdır. Baba sevgisinde itaat erdemdir, başkaldırmaksa baba sevgi sinden yoksun bırakılmakla cezalandırılan en büyük suçtur. Olumlu yanı daha önemsiz değildir. Babanın sevgisi koşula bağlı olduğundan, onu elde etmek için bir şeyler yapabilirim, bunun için çaba harcayabilirim, baba sevgisi anne sevgisi gibi benim denetimim dışında değildir.

Anne ve babanın çocuğa karşı davranışları onun gereksinimleri doğrultusundadır. ... Annenin görevi ona güven vermek, babanın görevi ise ona her şeyi öğretmek, içinde doğduğu toplumda karşı karşıya geldiği sorunlarla başa çıkması için çocuğa yol göstermektir. ... Baba sevgisini ilkeler ve beklentiler yönetmelidir. Baba sevgisi sabır, hoşgörü içermeli, tehdit edici ve otoriter olmamalıdır. Büyümekte olan çocuğa gittikçe artan bir ölçüde yeterlilik duygusu vermeli, sonunda kendisiyle ilgili kararları almasına izin vermeli ve baba otoritesi olmadan yaşamasını sağlamalıdır.

Sonunda olgun insan, kendi kendisinin annesi ve babası olacağı konuma gelir. İçinde bir annelik bir de babalık vicdanı geliştirmiş bir bakıma. Annelik vicdanı şöyle der: *“Beni, seni sevmekten, yaşamın ve mutluluğunla ilgili arzularından yoksun bırakacak, hiçbir yanlışlık, hiçbir kötülük olamaz.”* Babalık vicdanı ise şöyle der: *“Hata yaptın, sonuçlarına katlanmalısın; ama daha önemlisi sana iyi davranmamı istiyorsan, davranışını değiştirmelisin.”* Olgun insan, kendisini dışındaki anne-baba figüründen kurtarmış ve onları kendi içinde yeniden yaratmıştır. Freud’un üst-benliğinin aksine bunu kendi içinde anneye babayı birleştirerek değil, sevebilme yeteneğine göre bir annelik vicdanı, kendi akıl ve yargı yeteneğine göre de bir babalık vicdanı oluşturarak yapar. Bunun dışında birbiriyle çelişiyor gibi görünse de, olgun insan hem annelik hem de babalık vicdanıyla sever. Sadece babalık vicdanım sürdürecektir olursa, katı ve şefkatsiz olacak. Sadece annelik vicdanını sürdürecektir olursa da, yargılama gücünü kaybedecek, kendisi ve başkalarının da gelişimini engelleyecektir.

Ruh sağlığı ve olgunlaşmanın temelini anne bağılılığından baba bağılılığına geçiş ve bunların sentezi oluşturur. Nevrozların başlıca nedeni bu gelişimin tamamlanmamasıdır. Bunları tek tek ele almak kitabın kapsamının dışına çıkacaktır, ama yine de birkaç açıklayıcı bilgiyi eklemek istiyorum.

Nevrotik gelişimin nedeni örneğin şöyle olabilir: Çocuğun sevgi dolu, aşırı bağışlayıcı ya da ailede başat bir annesi, zayıf veya kayıtsız bir babası vardır. Böyle bir durumda çocuk, başlangıçtaki anneye bağıllık döneminde takılır kalır ve annesine bağımlı, bir insan olarak gelişebilir, çaresizlik hisseder, hep alan hiçbir şey üretmeyen kişilik özelliklerini gösterir; başkalarının onu benimsemesini, korumasını, ona bakmasını ister. Disiplin, bağımsızlık ve yaşamı tek başına kotarma gibi babaya özgü özellikler bu insanda eksiktir. Böyle biri herkeste bir “anne” bulmaya çalışacaktır, bazen bir kadında bazen de otorite ve güce sahip olan bir erkekte. Öte yandan anne soğuk, ilgisiz ve baskın biriyse, çocuk anne sevgisine duyduğu gereksinimi babasına, daha sonra da babasının yerini alabilecek kişilere yöneltecek —o zaman sonuç yine yukarıdaki örneğin aynısı olacaktır— ya da bütünüyle yasa, düzen ve güç ilkelerine bağlı kalan, koşulsuz sevgi bekleme ve alma yeteneğinden yoksun olan tek yönlü, sadece baba odaklı biri olup çıkacaktır. Eğer otoriter bir baba aynı zamanda oğluna çok bağlı biri ise, o zaman bu eğilim daha da güçlenir. Bütün bu nevroitik kişiliklerin ortak özelliği, annelik ya da babalık ilkesinin doğru gelişmemesi veya anne ya da baba rolünün hem dışarıdaki insanlarla olan ilişkide hem de kişinin kendi içinde karmakarışık olmasıdır, aynı ileri nevrozlardaki durum gibi. Daha ayrıntılı incelenecek olsa, saplantı nevrozları gibi bazı nevroz türlerinin daha çok tek yönlü baba bağılılığı yüzünden ortaya çıktığını, isteri, alkolizm, kendini kabul ettirememeye, yaşamı gerçekçi bir biçimde değerlendirememeye ve depresyonların tek yönlü anne ilişkisinin sonucu olduğu görülecektir.

SEVGİ NESNELERİ

Sevgi öncelikle belli bir insana bağıllık değildir bir tutumdur; insanın sadece tek bir sevgi “nesnesine” değil, bir bütün olarak dünyaya bağıllığını belirleyen bir kişilik yapısıdır. Eğer kişi sadece bir tek insanı seviyor ve yakınındaki diğer insanlara kayıtsız kalıyorsa, onun sevgisi sevgi değil, ortak yaşama bağıllık ya da aşırı bir bencilliktir.

İnsan Sevgisi

Diğer bütün sevgi türlerinin esasını oluşturan en temel sevgi insan sevgisidir. Bununla, başka her varlığa karşı duyulan sorumluluğu, ilgiyi, saygıyı ve onu anlamayı ve onun yaşamını destekleme isteğini kastediyorum. ... İnsan sevgisinde tüm insanlarla birleşme, insanca bir dayanışma, insanca bir birlik sağlama deneyimi yaşanır. İnsan sevgisi hepimizin eşit olduğu düşüncesine dayanır. Yetenek, zeka ve bilgi gibi farklar bütün insanlarda ortak olan insanlık özünü kıyaslandığında önemsiz kalır.

İnsan sevgisi eşit insanlar arasındaki sevgidir. Ama bizimle eşit olan insanlarla bile her zaman eşit durumda değiliz. İnsan olduğumuz sürece hepimizin yardıma ihtiyacı olabilir — bugün benim yarın senin. Ama yardıma ihtiyaç duymak demek birinin çaresiz, diğerinin de güçlü olduğu anlamına gelmez. Çaresizlik geçici bir durumdur, herkeste söz konusu ve kalıcı olan durum ise kendi ayakları üzerinde durup yürüyebilmektir.

Bundan dolayı çaresizi sevmek, yoksulu, yabancıyı sevmek, insan sevgisinin başlangıcıdır. İnsanın kendi etinden, kendi kanından birini sevmesi özel bir başarı değildir. ... İnsanın çaresizlere acımasıyla birlikte, giderek bütün insanlara karşı sevgisi artmaya, başlar; kendisini severken yardıma ihtiyacı olanları, zayıfları, güvenlik içinde olmayanları da sever. Acıma duygusu diğer insanları “anlama” ve kendini onlarla özdeşleştirme yeteneğini içerir.

Anne Sevgisi

Aynı düşünce Kitabı Mukaddeste başka bir simgeyle ifade edilmişti Kutsal Topraklar (toprak hep anneyi simgeler) süt ve balın aktığı bir ülke” olarak betimlenir. Süt, sevginin ilk yönünü, bakım ve onayı simgeler. Bal, yaşamın tatlılığının yaşama sevincinin, yaşamının verdiği mutluluğun simgesidir. İnsanların çoğu “süt” verebilecek durumdadır, ama sadece pek azı bal katabilir buna. Bal verebilmek için annenin sadece “iyi bir anne” olmakla kalmaması, mutlu bir insan da olması gerekir —bunu çok an başarabilir. Çocuk üzerindeki etkisi ne denli büyütülürse büyütülün abartılmış olmaz. Annenin yaşama sevinci de korkusu gibi bulaşıcıdır. Her iki duygu da çocuğun kişiliğini derinden etkiler. Gerçekten de yetişkinler gibi çocuklar arasında da sadece “süt” ile beslenenlerle “süt ve bal” ile beslenenleri birbirinden ayırmak hiç de zor değildir.

Eşit kişiler arasında gerçekleşen insan sevgisiyle cinsel sevginin aksine, anneyle çocuk arasındaki ilişki yapısı gereği eşitsizlik ilişkisidir, taraflardan birinin yardıma ihtiyacı vardır, diğeri bu ihtiyacı karşılar. Bencil olmama özelliği nedeniyle anne sevgisi en yüce sevgi türü, duygusal bağların en kutsalı olarak kabul edilir. Bana öyle geliyor ki, anne sevgisi asıl performansını küçük bebeğe gösterilen sevgide değil, büyümekte olan çocuğa gösterilen sevgide ortaya koyar.

Hayvanlarda olduğu gibi insanlarda da bulunan bu sevgi turu kısmen içgüdüselidir. Bu içgüdü'nün etkisi ne kadar önemli olursa olsun, anne sevgisinde insana özgü bazı psikolojik faktörler de rol oynar. Bunlardan biri anne sevgisindeki narsis öğedir. Çocuğu kendisinin bir parçası olarak hissetmeye devam ediyorsa, anne çocuğuna gösterdiği aşırı sevgiyle kendi narsisizmini tatmin eder. Başka bir etken de annenin egemenlik ve sahip olma isteği olabilir. Çaresiz ve tümüyle anneye bağımlı olan çocuk, baskıcı ve hakimiyet kurmayı seven bir kadın için kendi tatminini sağlayan uygun bir nesnedir.

Kendini aşma gereksinimi, insanın temel gereksinimlerinden biridir. Bu gereksinimin kökü, insanın kendisinin bilincinde olması, salt yaratık rolüyle yetinmemesi, kendini rastgele atılan bir zar olarak görmemesi gerçeğinde yatar. Pasif yaratık rolünü aşması için kendisini yaratıcı olarak hissetmesi gerekir. Yaratmanın sağladığı tatmine ulaşmanın birçok yolu vardır; bunların en doğal ve kolay olanı, annenin bir anne olarak yarattığı varlığa ilgi ve sevgi göstermesidir. Anne çocuğunda kendini aşar; çocuğuna duyduğu sevgi, onun yaşamına anlam katar. (Erkeklerde kendini aşma gereksinimi çocuk doğurarak giderilmediğinden, onlar yarattıkları nesnelere ve fikirlerle ortaya çıkarak, kendilerini aşma yolunda güçlü bir istek duyarlar.)

Narsis, baskıcı, egemenlik kurmaktan hoşlanan kadın, çocuğu küçük olduğu sürede “seven” bir anne olmayı başarabilir. Gerçekten seven, almaktan çok vermekle mutlu olabilen ve kendi özünde sağlam kadın ise çocuğu kendisinden ayrıldığı süreçte de seven bir anne olabilmeyi başarır.

Bir anne için küçük çocuğunu sevmek çok kolay olduğundan, bu sevgi aynı zamanda aldatıcıdır. Ama özellikle ileride daha güç olacağından, bir kadın ancak gerçekten sevme yeteneği varsa, kocasını, diğer çocukları, yabancıları kısacası bütün insanları sevebiliyorsa, gerçekten seven bir anne olabilir. Bu anlamda sevmeyi bilemeyen bir kadın, çocuğu küçük olduğu sürece özenli bir anne olacak, ama gerçekten seven bir anne olmayacaktır. Bunun ölçüsü de çocuğunun kendisinden ayrılmasına dayanabilmek ve ayrıldıktan sonra da çocuğu sevebilmektir.

Cinsel Sevgi

İnsan sevgisi eşit insanlar arasındaki sevgidir. Anne sevgisi çaresiz insana duyulan sevgidir. Birbirinden çok farklı olsalar da, bu sevgilerin yapıları gereği tek bir insanla sınırlı olmamaları nedeniyle ortak bir yanları vardır. Başkasını seversem, bütün insanları severim; çocuğumu seversem, bütün çocuklarımı, hatta bunun da ötesinde tüm çocukları, yardımımıza ihtiyaç duyan herkesi severim. Bu iki sevgi türüyle cinsel sevgi bir karışıklık oluşturur. Bu sevgide başka bir insanla tam bir kaynaşma, bir olma arzusu söz konusudur. Özellikle bu nedenden dolayı cinsel sevgi genel değil özeldir; ama bu nedenle de belki sevgilerin en aldattıcı biçimidir.

Bunun dışında yalnızlığın giderilmesi anlamına gelen başka etkenler de vardır çoğu insan için. İnsan kendi özel yaşamından, umutlarından, korkularından söz ederek, karşısındaki insana kendisini çocuksu ya da çocukça göstererek, ya da ortak ilgi alanları bulmaya çalışarak yalnızlıktan kurtulacağına inanır. Kızgınlığını, nefretini, dizginsizliğini karşısındakinin gözleri önüne sermek bile yakınlaşma olarak kabul edilir. Bu sadece yataktayken ya da karşılıklı nefret ve öfkelerini hiç çekinmeden ortaya döktüklerinde yakınlaşan evli çiftlerin sık sık yaşadıkları o hastalıklı ilişkiye bir açıklama olabilir. Ama bu tür “yakınlaşmaların” tümü zaman içinde giderek kaybolur. Sonuç insanın yeni birinde, yeni bir yabancıda sevgiyi araması olur. Bu yabancı da gene “yakınlaşılabilir” bir insan olur ve aşık olmak yeniden heyecan verici, şiddetli bir serüven olarak hissedilir, sonra yine yavaş yavaş hızını kaybeder ve yeni bir fetih, yeni bir aşk isteğiyle sonlanır —bu yeni sevginin de hep daha öncekilerden farklı olacağı sanılarak. Bu yanılsamalarda cinsel isteğin aldattıcılığının da payı büyüktür.

Cinsel arzunun amacı birleşmedir, kesinlikle sadece bedensel bir istek ya da ıstırap veren bir gerginliğin giderilmesi değildir. Ama cinsel arzu sevgiden doğabileceği gibi yalnız kalma korkusundan, birini ele geçirme ya da ele geçirilme isteğinden, kendini beğenmişlikten, birini kırma hatta yok etme isteğinden de doğabilir. Öyle anlaşılıyor ki, cinsel arzu, sevgi ile harekete geçebileceği gibi her tür güçlü gelir duyguyla da karşılabiliyor. Cinsel arzu, genelde kafalarda sevgi düşüncesiyle ilintili kılındığından, insanların çoğu fiziksel olarak birbirlerini istediklerinde, birbirlerini sevdikleri yanılgısına kapılabiliyor. Sevgi, bedensel bir birleşme isteği doğurabilir; bu durumda cinsel ilişkide ölçsüz bir arzu, ele geçirme ya da geçirilme isteği değil, tümüyle şefkat vardır. Eğer fiziksel birleşme arzusu sevgi kaynaklı değilse, cinsel sevgi insana duyulan sevgi demek değilse, o zaman şehvetli ve geçici bir birleşmenin ötesine geçmez. Cinsel çekim o an için birleşiliyormuş duygusu uyandırır, ama sevgisiz gerçekleşen bu “birleşme” sonunda, birbirine öncesinden daha yabancılaşmış iki insan kalır geriye. Bu insanlar bazen birbirinden utanır, büyü bozulunca yabancılıklarını eskisinden daha yoğun olarak duyduklarından, giderek birbirlerinden nefret bile ederler. Şefkat, Freud’un inandığı gibi cinsel içgüdünün yüceltilmesi değil, doğrudan doğruya insan sevgisinin dışı vurumudur ve fiziksel olduğu gibi fiziksel olmayan sevgi biçimlerinde de ortaya çıkar.

Genelde başka kimseyi sevmeyen iki “aşık” vardır. Bunların sevgisi aslında iki kişilik bir bencilliktir; birbiriyle özdeşleşen ve yalnızlık sorununu iki kişiye yayarak çözmeye çalışan iki insan söz konusudur. Ama diğer insanlardan uzaklaştıkları için birbirlerine de uzak ve yabancı kalırlar; bu nedenle bir olma yaşantıları da bir yanılsamadan ibarettir. Cinsel sevgi tek bir kişiye yönelse de, o diğer kişide bütün insanlığı, canlı olan her şeyi sever. Tek bir kişiye yönelmiş olması, benim yoğun olarak tek bir kişiyle birleşebilir olmam anlamındadır. Cinsel sevgi, diğer insanlara duyulan sevgiyi erotik birleşme, yaşamını tümüyle diğer bir insana adama anlamında dışlar — ama derin insan sevgisi anlamında değil.

Gerçek bir sevgi olması için, cinsel sevginin bir şartı yerine getirmesi gerekir: Varlığımın özünden sevmem ve diğer insanı da varlığının özüyle tanımam gerekir. ... Sevgi aslında bir istem, yaşamımı bütünüyle başka bir insana bağlama kararı olmalıdır. Bozulmayan evliliklerin, çiftlerin birbirini seçmediği, birbiri için seçtikleri —buna rağmen birbirlerini sevmelerinin beklendiği—birçok geleneksel evlenme biçiminin arkasında da bu düşünce vardır. Günümüz batı toplumunda bu düşünce tümüyle yanlış kabul edilir. ... Birisini sevmek yalnız güçlü bir duygu değildir; bu bir karar, bir yargı, bir söz vermedir. Eğer sevgi sadece bir duygu olsaydı, birbirini ölüncüye dek sevmek için söz vermek gerekmezdi. Duygular gelip geçicidir. Eğer muhakeme ve karar verme gücüm devrede değilse, ben sevginin ölüncüye dek süreceğini nasıl iddia edebilirim?

Evlenildi mi bir kez, evlilik sevginin sürekliliğini sağlamalıdır. Bu görüşün insan doğasını ve cinsel sevginin zıtlıklarla dolu yapısını dikkate almadığı çok açık.

Öyleyse bu görüşlerin ikisi de; cinsel sevginin tamamen bireysel, belli iki insan arasında gelişen benzersiz bir çekim olduğu görüşü de, sevginin salt isteme dayalı bir olay olduğunu iddia eden görüş de doğrudur. Belki ikisinin de gerçek olmadığını söylemek daha doğru olacaktır. Bu yüzden de bir evlilik bağının başarılı olmazsa kolaylıkla koparılması düşüncesi gibi ne olursa olsun koparılmaması gerektiği düşüncesi de yanlıştır.

Kendini Sevme

İnsanın sevgisini çeşitli nesnelere yönlendirmesine kimse itiraz etmezken, başkalarını sevmenin bir erdem, ama insanın kendisini sevmesinin bir günah olduğu görüşü yaygındır. İnsan kendini sevdiği ölçüde başkasını sevmeyeceği, bu nedenle de kendini sevmenin bencillik olduğu sanılır. Bu görüş batı düşüncesinde çok eskilere dayanır. Calvin, kendini sevme için “en tehlikeli veba” tanımını kullanır.

Freud, kendini sevme konusunda psikiyatrik kavramlar kullansa da, değerlendirmeleri Calvin’inkinden farklı değildir. Ona göre kendini sevme, libidonun kendi şahsına yöneldiği narsisizmle eş anlamlıdır. Narsisizm insanın gelişimindeki ilk evredir; ileriki yaşamında bu evreye dönen kişi sevme yeteneğinden yoksundur; aşırı durumlarda ise ruh hastası. Freud, sevgiyi libidonun dışı vurumu olarak görür. Libidonun ya başka insanlara —sevgi olarak; ya da kendimize —kendini sevmek olarak— yöneldiğini ileri sürer. Sevgi ve kendini sevme karşılıklı olarak birbirini eksiltir. Biri ne denli güçlüyse, diğeri o ölçüde azdır. Ama kendini sevme kötü bir şey ise, o zaman özverinin bir erdem olduğu sonucu çıkar.

Bencilliği ve kendini sevmeyi psikolojik açıdan ele almadan önce, başkalarını sevmeye kendini sevmenin birlikte olamayacağı görüşünün mantıklı bir yanıltmaca olduğunun altını çizmek gerekiyor. Başkasını insan olarak sevmem bir erdemse, bir insan olduğuma göre, kendimi sevmem de —kötü bir alışkanlık değil— bir erdem olmalıdır.

Başkalarını sevmekle kendimizi sevmek birbirinin seçeneği değildir; aksine başkalarını sevebilen herkesin kendisini de sevdiği görülür. Esas itibarıyla sevgi bölünemez; diğer sevgi “nesnelere” duyduğumuz sevgi, kendimize duyduğumuz sevgiden ayrılmaz. Gerçek sevgi içimizdeki yaratıcılığın ifadesidir ve ilgi, saygı, sorumluluk duygusu ve “bilgi”yi kapsar. Sevgi başka birisinin bizde uyandırdığı bir “duygu” değil, aksine sevilen insanın gelişmesi ve mutluluğu için harcanan etkin bir çabadır. Bu çaba, kendi sevebilme yeteneğimize bağlıdır.

İnsana duyulan sevgi, genelde kabul edildiği gibi belli bir insanı sevdikten sonra bunu izleyen bir soyutlama değil, daha önce gelişen bir şeydir. Genetik olarak bakıldığında insana duyulan sevgi belli bireyleri severek kazanılır.

İnsanın kendi yaşamının, mutluluğunun, gelişmesinin ve özgürlüğünün onaylanması kendi *sevme* yeteneğine bağlıdır, yani kendi ilgisi, saygısı, sorumluluk duygusu ve “bilgi”sine. İnsan yaratıcı bir sevgiyle sevebiliyorsa, o zaman kendisini de seviyordur; sadece başkalarını sevebiliyorsa, sevmeyi bilmiyor demektir.

Bencil insan sadece kendisiyle ilgilidir, her şeyi kendisi için ister, vermektense değil almaktan hoşlanır. Dış dünyayla ilgisi, oradan ne koparabileceğine bağlıdır. Başkalarının gereksinimleri onu ilgilendirmez, onların onurlarına ve bütünlüklerine saygı duymaz. Gözü sadece kendisini görür, herkesi ve her şeyi kendisine sağlayacağı yarar açısından değerlendirir. Esasında sevmekten acizdir. ... Bencillik ve kendini sevme aynı olmak bir yana, tamamen birbirinin tersidir. Bencil insan, kendisini çok sevmez, tam tersi çok az sever; hatta kendisinden nefret eder. Yaratıcı olamamanın ifadesinden başka bir şey olmayan kendinden hoşnut olmama ve kendiyle ilgilenmeme, o insanda hayal kırıklığı ve boşluk duygusu uyandırır. Bu nedenle mutsuzdur ve elde edemediği tatmini yaşamdan zorla almaya çalışır. Kendisiyle çok ilgiliymiş gibi görünür, ama aslında bu, gerçek benliğine göstermediği sevgiyi dengelemek ve örtmek için yaptığı sonuçsuz denemelerdir. Freud, bencil insanın narsis olduğu, sevgisini başkalarından çekip kendisine yönelttiği görüşündedir. Bencil insanların başkalarını sevedikleri doğrudur, ama onlar kendilerini de sevmeyizler.

Bencillik, başkalarıyla sahip olma hırsıyla ilgilenmeyle, örneğin çocuğuna aşırı düşkün bir annenin ilgisiyle karşılaştırılırsa daha iyi anlaşılır. Anne bilinçli olarak çocuğunu çok sevdiğine inansa da, aslında sevgi nesnesi olan çocuğuna bastırılmış bir düşmanlık besler. Çocuğuna aşırı düşkünlüğü onu çok sevdiğinden değil, sevmekten aciz olduğunu örtmek istemesinden kaynaklanır.

Özverili olmak sadece bir “belirti” olarak hissedilmemekle kalmaz; aksine özveri bu tür insanların gurur duydukları tek kişilik özelliği olur. Böylesine özverili bir insan “kendisi için bir şey istemez”; “yalnız başkaları için yaşar”; kendisini önemli bulmadığından gurur duyar. Özverili olmasına rağmen kendisini mutsuz hissetmesine, yakınlarıyla arasındaki ilişkilerin doyurucu olmamasına şaşır. Psikanalitik çözümlemede özverili olmasının öteki belirtilerinden ayrı bir şey olmadığı, bunun onlardan birisi, aslında en önemlisi olduğu ortaya çıkar; söz konusu kişinin sevme ve herhangi bir şeyden mutlu olma yeteneği felce uğramış, içini yaşama karşı bir düşmanlık kaplamıştır. Özverili olma görüntüsü arkasında görülmesi zor ama gene de yoğun bir bencillik vardır. Böyle bir insanı iyileştirmek için özverili olmasını da bir belirti olarak ele almak gerekir, böylece hem bu hem de diğer rahatsızlıklarının nedeni olan yaratıcı olamama eksikliği de düzeltilmiş olur.

Anne özverili davranırsa, çocuklarının sevilmenin ne demek olduğunu anlayacağını, bu şekilde de sevmenin ne anlama geldiğini öğreneceklerini sanır. Ama özverili olmanın etkisi, beklediği sonucu vermez. Çocuklarında sevildiklerine inanmış kimselerin mutluluğu yoktur. Ürkektirler; sınırlıdır ve sürekli annelerinin kendilerinden hoşnut olmayacağından, onun beklentilerine cevap veremeyeceklerinden korkarlar. Genelde annelerinin yaşama duyduğu gizli düşmanlık onlara da bulaşır, bunu açıkça anlamasalar da çok iyi sezerler ve sonunda bu düşmanlık onları da etkisi altına alır. Kısaca söylemek gerekirse böylesi özverili bir annenin çocuklarına etkisi bencil bir annenin yaptığı etkiden çok değişik değildir, hatta daha da kötüdür, çünkü annenin özverili olması, çocukların onu eleştirmesine engel olur. Annelerini düş kırıklığına uğratmak istemezler; onlara erdemlilik maskesi altında yaşamdan nefret etmek öğretilir. Buna karşın, kendisini gerçekten seven bir annenin çocuğu üzerindeki etkilerini inceleme fırsatı bulunursa, çocuğa sevgi, neşe ve mutluluk aşılamanın, kendini seven bir anne tarafından sevilmekten başka bir yolu olmadığı açıkça görülecektir.

Tanrı Sevgisi

Daha önce sevme ihtiyacının yalnızlık duygusundan kaynaklandığını, yalnızlık duygusundan doğan korkunun da bir olma isteğiyle giderildiğini belirlemiştir. Tanrı sevgisi diye tanımlanan sevgi biçimi, psikolojik açıdan bakıldığında diğer sevgilerden farklı değildir. Bu sevgide yalnızlıktan kurtulma, beraberliğe ulaşma ihtiyacından doğar.

Tanrılı dinlerin hepsinde —ister tek tanrılı ister çok tanrılı olsun— Tanrı en yüksek değeri, en çok elde edilmesi istenen serveti simgeler. Bu nedenle Tanrı'nın anlamı, söz konusu kişinin elde etmeye değer bulduğu servete göre değişir. İnançlı bir insanın Tanrı kavramını anlamak için, o insanın karakter yapısını çözümlemek gerekir.

Anneler çocuklarını, “uslu” olup “söz dinledikleri” ya da isteklerini, emirlerini yerine getirdikleri, için değil, çocukları olduğu için sevdiğinden, anne sevgisinin temelinde eşitlik vardır. Tek bir annenin çocukları olduklarından, toprak ananın çocukları olduklarından bütün insanlar eşittir.

İnsan gelişiminin bundan sonraki evresi, üzerinde kesin bilgi sahibi olduğumuz, çıkarsamalar yoluyla varılan sonuçlara ihtiyaç duymadığımız tek evre olan ataerkil evredir. Bu evrede anne her şeye egemen konumundan edilmiş, dinde de, toplumda da baba en yüce varlık olmuştur. Baba sevgisi esas itibarıyla talepleri olan, yasalar koyan bir sevgidir; oğulun sevilip sevilmemesi, onun bu emirlere uyup uymamasına bağlıdır. Baba kendisine en çok benzeyen, kendisine itaat eden, servetini bırakacağı insan olarak yerini en iyi alabilecek oğlunu sever. (Ataerkil toplumun gelişmesi özel mülkiyetin gelişmesiyle birlikte olmuştur.)

Bunun sonucu olarak ataerkil toplumda hiyerarşik düzen gelişmiştir. Kardeşlerin eşitliği yarışmalara, karşılaşmalara kalmıştır.

Tanrı sevgisinin, dinin anaerkil ve ataerkil yanlarına verilen öneme göre değiştiğini göstermek için, dinlerdeki anaerkil ve ataerkil özelliklerin üzerinde durdum. Dindeki ataerkil yan Tanrı'yı bir baba gibi sevmemi sağlar; O'nun adil ve sert olduğuna, ödüllendirdiğine, cezalandırdığına, ama sonunda beni en sevgili olarak seçeceğine inanırım. ... Dinin anaerkil yanı benim Tanrı'yı koruyucu bir anne olarak sevmeme izin verir. Onun sevgisine güvenirim, yoksul ve çaresiz olsam da, günah işlesem de beni diğer çocuklarına yeğlemeyeceğini bilirim. Başıma ne gelirse gelsin, bana yardım edecek, beni kurtaracak ve bağışlayacaktır.

Benim Tanrı'ya olan sevgimle Tanrı'nın bana olan sevgisinin birbirinden ayrılmaz olduğunu söylemem gereksiz. Eğer Tanrı bir babaysa, beni bir oğul gibi sever, ben de onu babam gibi severim. Eğer Tanrı bir anneyse, o zaman onun ve benim sevgimi bu belirler. Tanrı sevgisinin anaerkil ve ataerkil yanlarındaki fark, bu sevginin ruhunu belirleyen faktörlerden sadece bir tanesidir. Diğer faktör bireyin ulaştığı olgunluk derecesidir. Onun Tanrı anlayışı ve Tanrı sevgisi de bu olgunluğa bağlıdır.

İnsan soyunun evrimi, anne merkezli bir dinden ve toplum yapısından baba merkezli bir dine ve toplum yapısına geçiş gösterdiğinden, olgun bir sevginin gelişimini de ilk etapta ataerkil dinin gelişimini araştırarak anlayabiliriz.

Adalet, hakikat ve sevgi simgesine dönüşür. Tanrı hakikattir, Tanrı adalettir. Gelişim sürecinde Tanrı şahıs olmaktan çıkar; bin bir çeşit olgunun dayandığı birlik ilkesinin, insanın içindeki ruhsal tohumdan çıkıp büyüyecek olan çiçek vizyonunun simgesi olur. Tanrı'nın bir adı olamaz; ad her zaman belli bir nesneyi, bir insanı ya da belirli bir şeyi gösterir. ... Tanrı'yı somut olarak tasavvur etmek, adını gereksiz yere anmak, sadece adını söylemek konusundaki yasaklar hep aynı amaca, Tanrı'nın bir baba, bir kişi olmadığı düşüncesine yöneliktir. Daha sonraki dinsel gelişimde bu düşünce daha da ileri, Tanrı'ya olumlu özellikler katılamaz ilkesine kadar gitmiştir. Tanrı akıllıdır, güçlüdür ve iyidir demek O'nun insan olduğunu iddia etmek olur; yapılabilecek tek şey onun ne olmadığını, ayırıcı özelliklerini belirtmek, O'nun sınırlı, sevgisiz, adaletsiz olmadığını düşünmektir. Tanrı'nın ne olmadığı konusunda ne kadar çok bilgi sahibi olursam, Tanrı hakkında o kadar çok şey bilirim. (Bkz. Maimonides'in olumsuz özelliklerini yorumlayışı.)

Tek Tanrı düşüncesinin daha sonraki gelişmeleri incelenirse, Tanrı'nın adının hiç anılmaması, Tanrı üzerine hiç konuşulmaması gerektiği sonucuna varırız. O zaman Tanrı, tek Tanrılı dindeki tüm potansiyel gücüyle kendisini gösterir. Tanrı adı olmayan Bir'dir, sözcüklere sığmayan, bütün evrenin esasını oluşturan tüm varlıkların nedeni olan birlik. Tanrı hakikattir, sevgidir, adalettir. Tanrı, insan olabildiğim ölçüde Ben'imdir.

Tanrı'nın varlığına inanan bütün sistemlerde, Tanrıtanımaz mistik sistemlerde bile insanı aşan, tinsel bir dünyanın varlığı ortaya atılır. Bu insanın tinsel güçlerine, Tanrı yardımı ile günah ve suçtan kurtulma, yeniden doğma ile ilgili özelemlerine anlam ve değer katan Tanrıtanımaz bir sistemde insanın dışında kalan ya da onu aşan tinsel bir alan yoktur. Sevgi akıl ve adalet alanı sadece insanın bu güçlerini kendi evrimi boyunca geliştirebilmesi ölçüsünde vardır. Bu görüşe göre insanın yüklediği anlam dışında yaşamın hiçbir anlamı yoktur; insanlar tümüyle yalnızdır ve yalnızlıktan, ancak birbirlerine yardım ederek kurtulabilirler.

Tanrı sevgisi bağlamında kendi görüşümün Tanrı inancı içermediğini açıkça ifade etmek isterim. Ben Tanrı kavramının tarihsel koşullardan doğduğunu ve bununla insanların belirli bir tarihsel süreçte kendi üstün güçleri ile ilgili deneyimlerini, gerçeğe ve bir-olmaya duydukları özlemi ifade ettiklerine inanıyorum.

Tıpkı Hint felsefesinde ya da Sokrates'in felsefesinde olduğu gibi Taoist düşüncede de, düşüncenin insanı götürebileceği en yüksek nokta, hiçbir şey bilmediğimizi bilmektir (Özdeyiş 71):

Bir şey bilmediğimizi bilmek

En yüce değerdir.

Bildiğimizi bilmemekse

Bir hastalıktır.

Düşünce bize sadece şu bilgiyi kazandırır: Düşünce son ve değişmez yanıtı bize veremez. Düşünce dünyası çelişkiler içinde kalır. Sonunda dünyayı kavrayabilmenin tek yolu düşüncede değil, birliği yaşama olayındadır. Bu nedenle çelişkili mantık bizi şu sonuca götürür: Tanrı sevgisi ne Tanrı hakkında akılcı bir bilgiye sahip olmak ne de Tanrı'yı sevdiğini düşünmektir; Tanrı sevgisi, Tanrı'yla bütünleşmeyi yaşamaktır.

Bu da bizim doğru yaşama biçimine önem vermemizi sağlar. Yaşamımız baştan sona, her türlü önemli ve önemsiz olay, Tanrı'yı anlamamıza yardımcı olur —ama bu doğru düşünerek değil, doğru davranarak elde edebileceğimiz bir bilgidir. Doğru dinlerinde bu çok açık hissedilir. Brahmanizm ve Budizm'de olduğu gibi Taoizm'de de dinin son amacı doğru inanç değil, doğru davranıştır. Aynı şey Musevilik'te de söz konusudur. Yahudi geleneğinde hiçbir zaman büyük bir inanç ayrılığı yaşanmamıştır.

Çağdaş tarihte ise aynı ilkeye Spinoza, Marx ve Freud'un düşüncesinde rastlarız. Spinoza felsefesinde ağırlık, doğru inanca değil, doğru yaşama biçimine verilmiştir. Marx da aynı görüştedir, çünkü şöyle der: “*Düşünürler dünyayı sadece farklı yorumlamışlardır; önemli olansa onu değiştirmektedir.*”

Doğru düşünmek mutlak ve değişmez gerçeklik değilse ve mutluluğa götüren yol değilse, düşünceleriyle farklı sonuçlar elde etmiş olanlarla çatışmak için de bir neden yoktur. Bu hoşgörü, karanlıkta bir fili tanımlamaları istenen üç adamın öyküsüyle çok iyi anlatılmıştır. Filin hortumuna dokunan biri “Bu hayvan bir su hortumuna benziyor,” demiş; kulağına dokunan diğeri ise “Bu hayvan yelpazeyi andırıyor,” demiş, filin tek bacağına dokunansa, onu bir sütuna benzetmiştir.

Hint ve Çin felsefe ve mistisizmine göre insanın dini görevi doğru düşünmek değil, doğru davranmak ve (ya da) yoğun bir meditasyonda Bir ile bütünleşmektir.

Batı düşüncesinde hareket bunun tam tersi yönündedir. İnsanın değişmez hakikati doğru düşünerek kavrayabileceği kabul edildiğinden, doğru davranış önemsiz bulunmasa da, asıl ağırlık doğru düşünceye verilmiştir. Bu anlayış dinsel gelişim içinde dogmalara, dogmalarla ilgili sonu gelmez tartışmalara, “inançsızların” ya da dinsizlerin hoş görülmemesine yol açmıştır. Ayrıca dinin asıl amacının “Tanrı’ya inanma” olduğunu savunmuştur.

Düşüncenin önemsenmesinin tarihsel açıdan oldukça önemli başka bir sonucu daha vardır. İnsanın, gerçeği düşünce yoluyla bulabileceği fikri, sadece dogmaların değil bilimin ortaya çıkmasına da neden olmuştur. Bilimsel düşüncede önemli olan tek şey doğru düşünmektir; hem entelektüel dürüstlük hem de bilimsel düşüncenin uygulamaya, yani kullanıma geçirilmesi açısından.

Batı’daki hakim din sistemlerinde Tanrı sevgisi Tanrı’ya, Tanrı’nın varlığına, Tanrı’nın adaletine ve Tanrı’nın sevgisine inanmak ile aynı anlama gelir. Tanrı sevgisi aslında bir düşünce eylemidir. Doğu dinlerinde ve mistisizmde Tanrı sevgisi yoğun bir bütünleşme duygusudur. Bu sevgi, yaşamdaki her davranışla ifadesini bulur.

Şimdi anne-babaya duyulan sevgiyle Tanrı sevgisi arasındaki önemli paralellığe dönebiliriz. Çocuk önceleri “tüm varlığının temeli” olan annesine bağlıdır. Kendisini çaresiz hissederek ve annenin o sarmalayıcı sevgisine ihtiyacı vardır. Sonra sevgisinin yeni merkezi olan babaya yönelir. Babası düşünce ve davranışlarında yol gösterici bir ilkedir. Bu dönemde çocuk babasının övgüsünü kazanmak, onu kızdırmamak ister. Olgunluk döneminde ise kendisini, koruyan ve emir buyuran güçler olan anne ve baba kişiliklerinden kurtarmıştır; anne ve babaya özgü ilkeleri kendi içinde oluşturmuştur. Kendisi, kendi annesi ve kendi babası olmuştur. Kendisi, anne ve babadır. İnsanlık tarihinde de —beklendiği gibi— aynı gelişme gözlemlenir: Tanrı sevgisi başlangıçta çaresizlik içinde bir ana Tanrı’ya bağlılıktır, sonra baba Tanrı’ya boyun eğen bir bağı dönüşmüş ve olgun evresinde Tanrı bir dış güç olmaktan çıkmıştır. Bu evrede insan, sevgi ve adalet ilkelerini kendi içine almış, Tanrı’yla öylesine bütünleşmiştir ki, sonunda Tanrı’dan yalnızca şiirsel ve simgesel bir dille söz eder olmuştur.

İnsanın Tanrı’ya duyduğu sevgi biçimi, insanlara duyduğu sevgi biçimiyle aynıdır. Ayrıca Tanrı’ya ve insanlara duyduğu sevginin gerçek niteliğinin de bilincinde değildir —olgun düşüncelerle sevgisinin niteliğini gizler ve ussallaştırır. Bir de insanlara karşı duyulan sevgi, insanın ailesiyle olan ilişkilerine doğrudan doğruya bağlıdır ve bu sevginin belirlenmesi insanın yaşadığı toplumun yapısıyla da ilgilidir. Eğer toplum yapısını, bir otoriteye boyun eğmek belirliyorsa —ister açıkça ortada olan isterse de pazarın ve kamuoyunun yarattığı anonim otorite olsun—, o toplum içindeki insanın Tanrı anlayışı çocukça, olgun Tanrı anlayışından uzak olacaktır, aynı tek Tanrılı dinlerin tarihinde bunun tohumlarına rastlandığı gibi.

SEVGİ VE ÇAĞDAŞ BATI TOPLUMUNDA SEVGİNİN ÇÖKÜŞÜ

Kapitalist toplum bir yandan siyasal özgürlük ilkesine, diğer yandan tüm ekonomik dolayısıyla toplumsal ilişkilerin düzenleyicisi olarak piyasa ilkelerine dayanır. Tüketim mallarının hangi koşullarda alınıp satılacağını, tüketim malları piyasası belirler, iş gücünün alınıp satılmasını da iş piyasası düzenler. Kar

sağlayan şeyler gibi kar getiren insan gücü de şiddete ve aldatmacaya başvurulmadan, piyasa koşullarına göre alınıp satılan mala dönüştürülür.

Kapitalizmin gelişmesiyle gittikçe artan bir sermaye birikimi ve yığılmasına tanık oluyoruz. Büyük işletmeler sürekli gelişiyor, küçükleri ezip yok ediyor. Bu işletmelere yatırım yapan sermaye sahipleri ve yöneticiler azalıyor. Yüz binlerce hisse sahibi “işletmenin” sahibidir; işletmeyi iyi para alan ama işletmeye sahip olmayan bir grup idareci yönetir. Bu yönetici sınıf, en yüksek karı elde etmekten çok, işletmeyi ve kendi güçlerini büyütmek isteğindedir. Sermaye birikiminin artması ve güçlü bir yöneticiler sınıfının ortaya çıkmasına paralel olarak işçi hareketleri de gelişmiştir. İşçilerin sendikalarda örgütlenmesiyle, işçinin tek başına iş piyasasında kendisi için pazarlığa girmesine gerek kalmamıştır. İşçi, güçlü bir yönetici sınıf tarafından yönetilen güçlü sanayi devinin karşısında, işçiyi temsil eden büyük sendikalarda örgütlenmiştir. Sermaye alanında olduğu gibi iş piyasasında da inisiyatif, ister onaylansın ister üzüntü duyulsun, tek bir kişiden yönetici sınıfa geçmiştir. Gittikçe daha çok insan bağımsızlığını yitirip büyük iktisadi kuruluşların yöneticilerine bağımlı hale geliyor.

Kapitalizmin insan sorunu şöyle tanımlanabilir: Çağımız kapitalizmi, bir arada kolayca çalışabilecek, gittikçe daha fazla tüketmek isteyen, beğenileri standartlaşmış, kolayca etkilenebilen çok sayıda insana ihtiyaç duyar. Kendini özgür ve bağımsız hisseden, herhangi bir otoriteye, ilkeye ve vicdana ihtiyaç duymadığını sanan insanlar ister —bu insanlar yine de yönetilmeye, kendilerinden bekleneni yapmaya, toplumsal çarka hiçbir sorun yaratmadan uymaya hazır olmalıdır; zor kullanmaya gerek kalmadan güdülebilen, öndersiz yönetilebilen, beklentileri karşılamanın, sürekli hareket halinde olmanın, çalışıp işini tamamlamanın dışında hiçbir amacı olmayan insanlar.

Bunun sonucu ne olmuştur? Çağdaş insan kendisine, çevresindeki insanlara ve doğaya yabancılaşmıştır. ... İnsan kendini alınıp satılabilen bir mala dönüştürmüştür ve yaşam güçlerini söz konusu pazarın koşullarına göre en yüksek karı getirecek bir yatırım aracı olarak kullanmaktadır. İnsanlar arasındaki ilişkiler önemli ölçüde yabancılaşmış otomatların ilişkileridir. Bunların her biri mümkün olduğunca sürüye bağlı kalarak, düşünce, duygu ve davranış bakımından ötekilere benzeyerek kendini güven- de hisseder. Herkes diğer insanlara yakın olmaya çalıştığı halde yalnız kalır ve yalnızlığının üstesinden gelmeyi başaramayınca ortaya çıkan güvensizlik, korku ve suçluluk duygularını derinden yaşar. Uygarlığımızın insanını bu yalnızlığın bilincinde olmaktan alıkoyan sayısız uyuşturma yöntemi vardır: Her şeyden önce bürokratik ve mekanik sıkı çalışma düzeni, bu insanların en temel ihtiyaçları olan kendini aşma ve birleşme isteklerinin bilincine varmalarına engel olur. İş rutini tek başına yeterli olmadığından, insan bu bilinçsizce yaşadığı çaresizliğinden eğlence rutini ile, eğlence sanayinin kendisine sunduğu müziği ve filmleri üzerinde fazla düşünmeden tüketerek kurtulmaya çalışır; bir de sürekli yeni şeyler alıp, bunları da diğerleriyle değiştirmenin yarattığı doyumla.

Sevgi, cinsel doyumun sonucu değil, aksine cinsel mutluluk—hatta söz konusu cinsel tekniğin öğrenilmesi bile— sevginin bir sonucudur. ... En çok rastlanan cinsel sorunlar incelendiğinde —kadının cinsel soğukluğu ya da erkeklerdeki psikolojik kökenli iktidarsızlık türleri— sorunları yaratan asıl nedenlerin, teknik konusundaki bilgi yetersizliği değil, sevmeyi engelleyen şeyin çekingenlik olduğu görülecektir. İnsanı, kendini bütünüyle vermekten, cinsel ilişkide bulunduğu eşine duyduğu güven sonucu içinden geldiği gibi davranmaktan alıkoyan bu gibi sorunların temelinde karşı cinse duyulan nefret ve korku yatar.

Freud’a göre sevginin bir adım ilerisi us dışı bir durum olacaktır. O’na göre us dışı sevgi ile olgun bir kişiliğin ifadesi olan sevgi arasında hiçbir fark yoktur. ... Aşık olmak anormalliğin sınırındadır, insanın gerçekleri görmesini engeller, zorlayıcıdır ve çocukluktaki sevgi nesnelere başka şeylere aktarılmasıdır. Akılcı bir olgu, olgunluğun en iyi ifadesi olarak sevgi, Freud’a göre araştırmaya değer bulunmaz, çünkü gerçekte böyle bir şey söz konusu değildir.

Tabii ki Freud’un düşüncelerini on dokuzuncu yüzyılda yaygın olan materyalizm de etkilemiştir. Tüm ruhsal-tinsel olguların dışında kalan her şeyin fizyolojik nedenlere bağlı olduğuna inanılıyordu. Bu yüzden Freud sevginin, nefretin, tutkunun ve kıskançlığın cinsel içgüdünün çeşitli biçimleri olduğunu ileri sürmüştür.

Freud'a göre bütün içgüdüsel isteklerin engellenmeden tatmin edilmesi, ruh sağlığı ve mutluluk yaratacaktır. Ama klinik bulgular, yaşamlarını cinsel tatmine adayan erkeklerin —ve kadınların— mutlu olmadıklarını, çoğu zaman ağır nevrotik çelişkiler ve belirtilerden acı çektiklerini açıkça göstermektedir.

Karşılıklı cinsel tatmin, “Teamwork” ve yalnızlıktan koruyan bir liman olarak sevgi, çağdaş Batı toplumunda bozulmuş sevginin iki “normal” biçimidir. Bunlar toplumun yarattığı hasta sevgilerdir.

Hasta sevgiyi doğuran başlıca neden “sevenlerden” birisinin ya da ikisinin birden anne-baba figürüne bağlı kalması, annesine veya babasına karşı duyduklarını, beklentilerini ve korkularını yetişkin olduğunda sevdiği insana yöneltmesidir. Bu tür insanlar çocukça bağlarından kurtulamamıştır ve yetişkin olarak da benzer duygusal ilişkiler ararlar. Bu gibi durumlarda kişi zeka seviyesi ve toplumsal açıdan gerçek yaşının düzeyindeyken duygusal olarak henüz iki, beş ya da on iki yaşında bir çocuktur. Daha aşırı durumlardaki duygusal gerilik, o kişinin toplum içindeki etkinliğini de kısıtlar; çok aşırı olmayan durumlarda ise bu çelişki yakın kişisel ilişkiler içinde kalır.

Başka bir nevrotik sevgi türü de, insanın kendi sorunlarından kaçıp bunların yerine “sevdiği” insanın eksik ve zayıf yönleriyle ilgilenmesi için yansıtma mekanizmalarını kullanmasıdır. Bu açıdan bakıldığında bireylerin davranışı toplumların, ulusların ya da dinlerin davranışlarını anımsatır. Başkalarının küçük hatalarını görmek konusunda aşırı duyarlıdırlar, kendilerinininkileri aptalca bir kayıtsızlık içinde görmezden gelirler —hiç durmadan karşılarındaki insanı suçlamaya ve terbiye etmeye çalışırlar. Bir çiftin ikisi de böyle davranırsa —ki bu çoğu zaman böyledir— sevgi bağları karşılıklı yansıtma ilişkisine dönüşür. Eğer ben hükmetmeyi seven, kararsız ya da hırslı biriysem, bütün bunlardan dolayı karşımdakini kınarım —kişiliğimin yapısına göre— ya ondaki bu olumsuzlukları düzeltmek ya da onu bunlar adına cezalandırmak için. Diğeri de aynı şeyi yapar, ikisi de bu yolla kendi sorunlarını görmezlikten gelmeyi başarırlar. Bu yüzden de kendi gelişmelerini sağlayacak adımları atma girişiminde bulunamazlar.

Bu bağlamda çok sık rastlanan bir yanılgıya da değinmek gerekiyor. Bu yanılgı sevgide hiçbir zaman anlaşmazlıklar olmayacağı düşüncesidir. Aynı insanların hangi koşullarda olursa olsun acı ve üzüntülerden kaçınmak gerektiğine inandıkları gibi, sevgide de hiçbir anlaşmazlık olmaması gerektiğini düşünürler. Buna inanmak için iyi de bir nedenleri vardır, çünkü çevrelerindeki anlaşmazlıkların, tarafların hiçbirine yarar sağlamayan yıkıcı tartışmalar olduğu açıktır. Ama bunun nedeni çoğu insanın “çatışmalarının” aslında, gerçek çatışmalardan kaçma çabasından başka bir şey olmamasıdır. Bunlar küçük, önemsiz konulardaki fikir ayrılıklarıdır, doğal olarak da ne bir şeyi aydınlatmaya ne de çözüm bulmaya yardımcı olurlar. İki insan arasındaki gerçek çatışmalar, bir şeyi örtbas etmek ya da karşındakine yansıtma amacıyla çıkarılmamışsa, iç gerçeklerin derinliklerinde yaşanan çatışmalarla, yıkıcı olmaz. Bunlar her şeyin aydınlatılmasına yardımcı olur ve iki insanın da sonunda daha bilgili ve güçlü çıkacağı bir ruhsal arınmaya yol açar.

Sevgi, iki insanın birbirlerine varlıklarının özünden bağlanması, her birinin kendisini varlığının özünde yaşamasıyla mümkün olabilir. İşte yalnız bu “özünü yaşama” insan gerçekliğidir, yaşam yalnız burada, sevginin temeli de yalnız buradadır. Bu şekilde yaşanan sevgi sürekli bir meydan okumadır; dinlenme değil, hareket etme, büyüme ve birlikte çalışma anlamına gelir. İster uyum egemen olsun, ister çatışma, ister neşe, ister üzüntü bunlar temel gerçeğin yanında çok önemsizdir. Temel gerçek; iki insanın birbirlerini varlıklarının özünden tanıması, kendinden kaçmak yerine kendi özleriyle bütünleşerek bir olmalarıdır. Sevginin bir tek kanıtı vardır: İlişkinin derinliği ve seven kişilerin içindeki canlılık ve güçtür. Sevginin varlığını gösteren meyve sadece budur.

Gerçek dini kültüre bağlı insanlar, sekiz yaşında bir çocuğa benzetilebilir. Bu çocuğun kendine yardım edecek bir babaya ihtiyacı vardır, ama onun öğüt ve ilkelerini de özümsemeye başlamıştır artık. Günümüz insanı ise ihtiyacı olduğunda babasına seslenen, ama oyun oynadığı sürece kendi kendisine yetebilen üç yaşında bir çocuk gibidir.

Nasıl Kitabı Mukaddes'teki insan sevgisinin yerini soğuk bir dürüstlük aldıysa, Tanrı da Evren Limited Ortaklığı'nın çok uzaklardaki bir genel müdürü konumuna getirilmiştir. Var olduğu bilinir, işleri O yönetir (aslında işler o olmasa da yürüyecektir belki), insan O'nu hiçbir zaman görmez, ama patronun O olduğunu bilir ve görevlerini yerine getirir.

SEVGİNİN UYGULANMASI

Söz konusu sanat ister marangozluk, ister hekimlik, isterse de sevme sanatı olsun, her türlü sanatın uygulanmasında belli genel koşulların yerine getirilmesi gerekir. Bir sanatın uygulanabilmesi her şeyden önce disiplin ister.

Bir sanatta ustalaşmak için o sanata yoğunlaşmak gerektiğini kanıtlamak gerekmez.

Birçok insan konuşmadan, sigara içmeden, okumadan, bir şeyler içmeden hareketsiz oturamaz. Sinirlenir, huzursuz olur, kıpırdanır durur, ağzı ya da elleriyle bir şeyler yapmak zorundadır. Konsantrasyon bozukluğunun belirtilerinden biri de sigara içmektir; sigara aynı anda elleri, ağzı, gözleri ve burnu meşgul eder.

Üçüncü bir koşul da sabırdır. Yine bir sanatta usta olmayı denemiş herkes, bir şeyi başarmak için, sabrın gerekli olduğunu bilir. Çabuk elde edilecek başarılar peşinde koşuluyorsa, sanat hiçbir zaman öğrenilmez. Ama çağdaş insan için sabırlı olmak da disiplinli olmak ve dikkatini toplamak gibi güçtür.

Herhangi bir sanatı öğrenmek için gerekli koşullardan biri de, bu sanatta usta olmanın insan için önemli olmasıdır. Eğer çırak için bu sanatı öğrenmek büyük bir önem taşıyorsa, onu hiçbir zaman öğrenemez. En iyi koşullarda bir amatör olarak kalır, ama bu sanatın ustası hiçbir zaman olamaz. Bu koşul başka herhangi bir sanat için olduğu gibi sevme sanatı için de önemlidir. Ama öyle görünüyor ki, öbür sanatlarla karşılaştırıldığında sevme sanatının amatörleri, sayıca ustalarına ağır basıyor.

İnsan bir sanatı öğrenmeye doğrudan doğruya değil, dolaylı olarak başlar. Asıl sanatı öğrenmeye başlamadan önce, insanın görünüşte sanatla pek de ilgili olmayan bir yığın başka şey öğrenmesi gerekir. ... Sevme sanatıyla ilgisi açısından bu, sanatta ustalaşmak isteyen kişinin işe, yaşamının her döneminde disiplin, konsantrasyon ve sabır edinmeye çalışarak başlaması gerektiği anlamına gelir.

Her şeyin bir şeye yoğunlaşmayı engellediği kültürümüzde insanın dikkatini toplaması çok daha zordur. Bunu öğrenmede en önemli adım insanın okumadan, radyo dinlemeden sigara ya da bir şey içmeden kendi kendisiyle yalnız kalabilmesidir. Gerçekten de bir şeye konsantre olabilmek demek, insanın kendisiyle yalnız kalabilmesi demektir —ve işte bu da sevmeyi öğrenmenin bir ön koşuludur. Başka birisine kendi ayaklarının üzerinde durmadığım için bağlanıyorsam, karşımdaki insan bir cankurtaran olabilir belki, ama aramızdaki ilişkiye sevgi diyemeyiz. Çelişik gibi algılsa da, yalnız kalabilme yeteneği sevebilme yeteneğinin tek koşuludur.

Bu tür alıştırmaların yanı sıra insan yaptığı her şeye konsantre olmayı öğrenmelidir: Müzik dinlerken, kitap okurken, birisiyle konuşurken ya da bir manzarayı hayranlıkla izlerken. Sadece o anda yaptığımız şey bizi ilgilendirmelidir, kendimizi bütünüyle o işe vermemiz gerekir. Bu şekilde kendimizi vermişsek, yaptığımız şeyin ne olduğu önemli değildir. O zaman önemli şeyler de, önemsizler de yeni bir gerçeklik boyutu kazanacaktır, çünkü biz onlara bütün dikkatimizi vermişizdir. Konsantre olmayı öğrenmek için, insan olabildiğince, içi boş, yani sahici olmayan sohbetlerden kaçınmalıdır.

Konuşmacılar basmakalıp sözler kullanıp sözlerini içten söylemiyorlarsa, bu konuşmanın değeri olmaz. Eklenmesi gereken bir şey de insanın sadece boş konuşmalardan değil, kötü arkadaşlıklardan da kaçınması gerektiğidir. Kötü arkadaş derken yalnız ahlaksız ve kötü insanları kastetmiyorum; onlardan kesinlikle kaçınmak gerekir, çünkü onlar çevrelerinde zehirli ve bunaltıcı bir ortam yaratırlar. Ben bedenleri yaşadığı halde içleri, ruhları ölmüş insanlar topluluğundan söz ediyorum. Onlar düşünceleri ve arkadaşlıkları boş olan, konuşmak yerine gevezelik eden, düşünmek yerine basmakalıp fikirleri kullanan insanlardır.

Başkalarına konsantre olmak demek, her şeyden önce dinlemeyi bilmek demektir. Çoğu insan başkalarının söylediklerini dinler görünür, üstelik onlara öğüt bile verir, ama gerçekte dinlemez, karşılarındaki insanların söylediklerini ciddiye almaz, aynı şekilde kendi söylediklerini de. Bu nedenle konuşma onları yorar. Eğer dikkatlerini vererek dinleseler, daha çok yorulacaklarını sanırlar, ama durum bunun tam tersidir. Konsantre olarak yapılan her iş insanı zinde kılar (sonradan insanın üzerine doğal ve rahatlatıcı bir yorgunluk çökse bile),

oysa konsantre olmadan yapılan her iş insanın uykusunu getirir —sonrasında gece uykuya dalmayı güçleştirse de.

Konsantre olmak o anı yaşamaktır, burada ve şimdi yaşamak, bir şeyi yaparken yapılacak sonraki şeyi düşünmemek demektir. Konsantre olmayı, herkesten çok birbirlerini seven kişilerin uygulaması gerekir, bu çok anlaşılır bir şey. Genelde olduğu gibi birbirinden kaçmak yerine, birbirlerine yakın olmayı öğrenmelidirler.

Ayrıca biçimde insan kendine karşı da duyarlı olabilir. Örneğin insan yorgun ya da üzgün olduğunu fark edebilir, bu duyguya boyun eğmek ve bu durumu hep var olan olumsuz düşünceler güçlendirmek yerine, kendine “neyin var, niçin..! böyle üzgünüm?” diye sorar. İnsanın kafası karışık, kızgın, düşlere dalmışsa ya da kaçış yolları arıyorsa, yine aynı şey olur. Bu durumların hepsinde önemli olan şey, gerçek nedeni bulmaktır, bin bir bahaneyle sığınacak akılcı şeyler bulmak değil. İçimizden gelen sese kulak vermemiz gerekir. Bu ses bize —genelde oldukça çabuk— neden böylesine huzursuz, üzgün ya da kızgın olduğumuzu söyler.

Bilgi aktarırken insanın gelişimi için en önemli bilgiyi veremiyoruz. Bu olgun, sevebilen bir insanın nasıl olması gerektiği ile ilgili bilgidir. Kültürümüzün daha önceki evrelerinde ya da Çin ve Hindistan’da en çok akıllı, kültürlü, bilgili kişilere değer verilir. Öğretmenin de görevi her şeyden önce bilgi aktarmak değil, aksine belli, insana özgü davranışları öğretmektir.

Şimdiye kadar herhangi bir sanatın uygulanması için neler gerektiği üzerinde durduk. Şimdi sevmeye yeteneği için özel anlam taşıyan özelliklere değinmek istiyorum. Sevginin özü konusunda söylediklerime göre sevebilmeyi başarmanın başlıca koşulu insanın narsisizmini yenmesidir. Narsis biri yalnız kendi içinde var olan şeyleri gerçek sayar, dış dünyadaki olayların ona göre hiç gerçeklik payı yoktur, yalnız kendisi için yararlı ya da zararlı olup olmadıkları önemlidir. Narsisizmin karşıtı nesnelliktir; nesnellik, insanları ve nesnelere oldukları gibi, yani nesnel olarak görebilmektir ve bu nesnel görüşün oluşturduğu fikri, insanın kendi isteklerinin ve korkularının yarattığı fikirden ayırabilmesidir. Psikoz türlerinin hepsinde nesnel olamamak en aşırı biçiminde ortaya çıkar. Ruh hastası biri için yalnızca kendi içinde var olan kendi korkularının ve kendi isteklerinin gerçekliği vardır. O dış dünyayı, kendi iç dünyasının simgesi, kendi yaratısı olarak görür. Bizler de düşlerimizde aynı şeyi yaparız. Düşlerimizde isteklerimizi ve korkularımızı (tabii zaman zaman da görüşlerimizi ve yargılarımızı) yansıtan olaylar üretir, oyunlar sahneleriz ve uyku süresince düşte gördüğümüz olayların, uyanırken algıladığımız olaylar kadar gerçek olduğuna inanırız.

Ruh hastası gibi düş gören biri de dış dünyayı nesnel olarak algılamayı tam anlamıyla başaramaz; ama hepimiz zaten az ya da çok ruh hastasıyız ya da az çok uyuyoruz, hepimizin narsis eğilimlerimiz nedeniyle saptırılmış, nesnel olmayan bir dünya görüşümüz vardır.

Akıl, nesnel düşünebilme yeteneğidir. Aklın temelinde yatan duygusal tutum da alçak gönüllülüktür. İnsanın nesnel olabilmesi ve aklını kullanabilmesi için alçak gönüllü olup, çocukluk döneminin o her şeyi bilme, her şeyi yapabilme düşlerinden kurtulmuş olması gerekir.

Sevmeye sanatını uygulama bağlamında bu şu anlama gelir: Sevebilmek için narsisizmin görece az olması gerektiğine göre, bu sanat alçak gönüllülük, nesnellik ve akıl ister. Tüm yaşamımızı buna yöneltmek zorundayız. Alçakgönüllülük ve nesnellik aynı sevgi gibi bölünmezdir. Eğer yabancı birisine karşı nesnel olamıyorsam, aileme karşı da gerçekten nesnel olamam, bunun tersi de böyledir. Sevmeye sanatını öğrenmek istiyorsam, her durumda nesnel olmam, çalışıp nesnel olmayı başaramadığım kurumlara karşı da duyarlı olmam gerekir. Bir insanın ve onun davranışının bende uyandırdığı narsisizmin etkisiyle çarpıtılmış imajı ile, benim ilgilerimin, gereksinimlerimin ve korkularımın belirlemediği gerçek insan arasındaki farkı görmeye çalışmalıyım. Nesnel olma ve akıllı kullanma yeteneğini kazanmak, sevmeye sanatını yarı yarıya başarmak demektir, ama bu yeteneği insan ilişkide bulunduğu herkese karşı kullanmalıdır. İnsan nesnellliğini yalnız sevdiğine saklar, diğer insanlarla ilişkilerinde buna ihtiyacı olmadığını düşünürse, kısa bir süre içinde her iki tutumunda da yarıldığını anlayacaktır.

Sevebilme yeteneği narsisizmimizden, anneye ve aileye duyduğumuz ensest bağdan kurtulabilmemize bağlıdır. Bu bizim ne ölçüde geliştiğimize, dünyaya ve kendimize karşı ne ölçüde üretken olabildiğimize

bağlıdır. Bu kopma, doğma, uyanma süreci için gerekli bir tek koşul vardır, o da *inanç*. Sevme sanatının uygulanması, öncelikle inancın uygulanmasını gerektirir.

İnanç nedir? Mutlaka bir Tanrı'ya ya da dinsel öğretilere inanmak mıdır? İnanç, akla, akla ve mantığa uygun düşünceye karşı ya da bundan tümüyle ayrılmış bir şey midir? İnanç sorunu kısmen anlaşılacak istense bile, usa dayalı ve us dışı inanç arasındaki ayrımın kavranması gerekir. Us dışı inançtan ben, us dışı bir otoriteye (bu bir kişi ya da fikir olabilir) boyun eğmeyi anlıyorum. Bunun tersine usa dayalı inanç, insanın kendi düşünce ya da duygularına dayanır. Usa dayalı inanç, fikirlerimizde kendini gösteren kesinlik ve değişmezlik niteliğindedir. İnanç insanın bütün kişiliğine egemen olan bir karakter özelliğidir, yoksa inanç belli bir şeye inanmak değildir.

Usa dayalı inancın temelinde yaratıcı, entelektüel ve duygusal etkinlik vardır. Usa dayalı inanç, inancın hiç yer almadığı usa dayalı düşüncenin önemli bir bileşenidir. ... Bir bilim adamı ilk vizyonunu büyük ölçüde inandırıcı kılacak verilen toplamayı ya da bir matematik formülü ortaya koymayı başardığı zaman, denenebilecek bir varsayıma ulaşmış sayılır. Bu varsayımı destekleyen yeni veriler bir araya toplanır toplanmaz, varsayımın ve kapsamındaki bilgilerin analizi ile daha yeterli bir varsayıma ulaşılabilir ve belki de bunun sonucunda kapsamlı bir kuram elde edilebilir.

Usa dayalı bir vizyonun zihinde belirmesinden kuramın kaleme alınmasına dek her adımda inanca gerek vardır: Mantıklı bir amaç olarak vizyona inanma, olası ve inandırıcı bir iddia olarak varsayıma inanma ve sonuç olarak tanımlanan kurama inanma—en azından geçerliliği konusunda genel bir uzlaşma sağlanıncaya kadar. Bu inancın temelinde insanın kendi deneyimlerine, kendi düşüncesine, gözlemlerine ve yargılama gücüne duyduğu güven vardır. Us dışı inanç bir şeyi yalnız otorite ya da çoğunluk öyle söylediği için gerçek kabul ederken, usa dayalı inanç —çoğunluğun fikri ne olursa olsun— kendi yaratıcı gözlem ve düşünme gücüne bağlı, özgür bir inanca dayanır.

Usa dayalı inancın rol oynadığı tek alan düşünme ve yargılama alanı değildir. İnsan ilişkileri alanında, inanç her gerçek dostluğun ya da sevginin ayrılmaz bir parçasıdır. “Başka bir insana inanmak” demek, onun temel davranışında, kişiliğinin özünde ve sevgisinde güvenilir ve değişmez olduğundan emin olmaktır. Bununla bir insanın bir kez dahi olsun fikir değiştirmemesi gerektiği anlaşılmasın; elbette değiştirebilir, ama temel davranışları aynı kalmalıdır. Örneğin o insanın yaşama ve insan onuruna duyduğu saygı, kendisinin ayrılmaz bir parçası olmalı ve değişime uğramamalıdır.

Aynı anlamda kendimize de inanınız. Kendi varlığımızın, düşünce ve duygularımızda bazı değişiklikler olsa da, dış koşullar değişse de, değişmeyen ve ömrümüz boyunca sürüp gidecek olan kişiliğimizdeki özün bilincini taşıyoruz. Bu öz “ben” sözcüğünün arkasındaki gerçekliktir, kendi varlığımıza olan inancımız da bu gerçekliğe dayanır. Kendi varlığımızın sürekliliğine olan inancımızı kaybedersek, kimlik duygumuz tehlikeye girer, biz başka insanlara bağımlı oluruz, ondan sonra da kimlik duygumuzun esasını onların onayı oluşturur. Ancak kendisine inanan biri, başkalarına da inanabilir, çünkü bugün nasıl bir kişiye gelecekte de aynı kişi olacağından, bugünkü gibi düşünüp davranacağından ancak böyle bir insan emin olabilir. Kendimize inanmak, söz verebilmemizin ön koşuludur. Nietzsche'nin de dediği gibi, insan söz verme yetisiyle tanımlanabildiğinden inanç insanın varoluş koşullarından biridir. Sevgi ilişkilerinde önemli olan insanın kendi sevgisine inanması, kendi sevgisinin başkalarında sevgi uyandırabileceğini bilmesi ve bu sevginin güvenilir olmasıdır.

Bir insanı eğitmekle onu etkileyip ona istenen şeyleri yaptırmak arasındaki fark, bu inancın bulunup bulunmamasına bağlıdır. Eğitim, çocuğun yeteneklerini gerçekleştirmesine yardımcı olmaktır. (İngilizce education=eğitim sözcüğünün Latince kökü e-duceve'dir, sözlük anlamıyla “potansiyel olarak var olan bir şeyi ortaya çıkarmak” demektir.) Eğitimin karşısı yönlendirme değildir. Yönlendirmede erişkin, çocuğun yeteneklerine inanmaz. Ancak kendi değerlerini zorla çocuğun kafasına sokar, değerli bulmadıklarını bastırırsa çocuğun iyi bir insan olacağına inanır.

Başkalarına duyulan inancın doruğuna, insanlığa duyulan inanç ile ulaşılır. ... Aynı çocuğa duyulan inanç gibi bu da gerekli koşullar sağlanırsa, insanda eşitlik, adalet ve sevgi temeline dayanan bir toplum düzeni kurma yeteneğinin olduğu düşüncesine dayanır. Henüz insanoğlu böyle bir düzeni kurmayı başaramamıştır; bu

nedenle böyle bir düzenin kurulabileceğine güvenmek için inanç gereklidir. Bütün diğer usa dayalı inançlar gibi burada da söz konusu olan boş bir inanç değildir; aksine insanlığın geçmişteki tartışılmaz başarılarına ve her insanın kendi içinde, kendi akıl ve sevgi gücüyle yaşadığı deneyimlere dayanır.

Us dışı inanç, insanın olağanüstü kuvvetli, her şeyi bilen, her şeyi yapabileceği kabul edilen bir güce boyun eğmesi ve kendi gücünü ve yeteneklerini yok sayması üzerine kurulmuşken, usa dayalı inanç bunun tam tersidir. ... Usa dayalı inancın temeli verimliliklidir: İnanca göre yaşamak, verimli olmak demektir. Buradan güce (egemenlik anlamında) ve gücün uygulanmasına inanmanın, inanca karşı olduğu sonucu çıkıyor. Var olan bir güce inanmak, henüz gerçekleştirilememiş yeteneklerin gelişme şansını reddetmekle aynıdır. Güçte söz konusu olan şey, somut olan bugüne dayanan ve büyük bir hesaplama hatasıyla sonuçlanacak olan gelecek tahminidir. İnsanın olanaklarını ve gelişimini dikkate almadığından bu tahmin tümüyle us dışıdır. Güce karşı usa dayalı bir inanç söz konusu olamaz. Yalnızca güce boyun eğme vardır ya da —güce sahip olanlar açısından— o gücü koruma isteği. Birçok insan için güç, dünyadaki tek gerçek olurken, insanlık tarihi, gücün insanların elde ettiği kazanımların içinde en kısa ömürlüsü olduğunu kanıtlamıştır. İnanç ve güç birbirleriyle bağdaşmadığından, başlangıçta usa dayalı inanç üzerine kurulan dinlerin ve siyasi sistemlerin tümü, eğer gücüne güvenir ya da güç ile birleşirse sonunda bozulur ve gücünü kaybeder.

İnanç cesaret ister. Cesaret, riske girmek, acı ve düş kırıklıklarını göze alabilmektir. Tehlikesizliği ve güveni yaşamdaki en önemli şey olarak görenler, inanca sahip olamazlar. Bir savunma sistemine sığınıp burada belli bir mesafe ve mal mülkle güvenliğini sağlamaya çalışan kişi, kendi kendini tutsak eder. Sevilmek ve sevmek cesaret gerektirir, bazı değerleri en “üstün değerler” olarak görme, bu değerler için tehlikeleri göze alabilme cesaretini ister.

Nasıl güce inanma yaşama inanmanın tersiyse, çaresizlikten doğan cesaret de sevgiden doğan cesaretin tam tersidir.

Yaşamın zorlukları, olumsuzlukları ve üzüntülerini, bize verilen haksız cezalar olarak görmek yerine, bunları yenmekle daha da güçleneceğimizi bilmek de inanç ve cesaret gerektirir.

İnancı ve cesareti öğrenmek günlük yaşamdaki küçük şeylerle başlar. Atılması gereken ilk adım: İnsanın nerede ve ne zaman inancını yitirdiğini görmesi, bu inanç kaybını ne gibi ussallaştırma yollarıyla örtmeye çalıştığını anlaması, ne zaman korkak davrandığını, bu korkaklığı nasıl ussallaştırdığını görmesi; inanca duyulan her güvensizliğin bizi nasıl güçsüzleştirdiğini ve her güç kaybının da yine, kısır bir döngü gibi, nasıl yeni güvensizliklere neden olduğunu fark etmesidir. O zaman bilinçli olarak sevmemekten korktuğumuzu, ama aslında genellikle bilinçsiz olarak sevmekten korktuğumuzu anlarız. Sevmek, kendimizi hiçbir güvence olmaksızın başkasına adamamız, sevgimizin sevdiğimiz kişide sevgi uyandırmasını umarak kendimizi bütünüyle ona vermek demektir. Sevgi bir inanma işidir, inancı az olanın sevgisi de azdır.

Sevme sanatının uygulanmasında mutlaka olması gereken ve bizim buraya dek pek fazla üstünde durmadığımız bir tutum da etkinliktir. Sevginin uygulanmasına temel oluşturduğundan, burada ayrıntılarıyla ele alınması gerekiyor: Kendi dışına çıkarak aktif olma anlamında etkinlik. Daha önce de ifade ettiğim gibi etkinlikten “insanın kendisini bir şekilde meşgul etmesi” değil, insanın iç etkinliği, kendi güçlerini verimli bir biçimde kullanması anlaşılmalıdır. Sevgi böyle bir gayret, böyle bir etkinliktir. Seviyorsam, sevdiğim insanla sürekli ve aktif bir biçimde ilgilenirim; ama sadece onunla değil. Çünkü tembellik edersem, her zaman duyarlı, uyanık ve etkin olmazsam, sevdiğim kimseyle faal bir ilişki kuramam. Sadece uyku, onaylanan bir eylemsizlik durumudur; uyanırken tembelliğin yaşamımızda yeri olmamalıdır. Günümüzde birçok insan uyanırken yarı uykuda, uyurken ya da uyumak isterken yarı uyanık olma durumunu yaşamaktadır. Tam anlamıyla uyanık olmak, sıkılmamak ve başkalarının canını sıkılmamak durumudur —gerçekten de sıkılmamak ya da başkalarının sıkılmasına neden olmamak, sevmenin ana koşullarından biridir. İçten gelen tembelliği önlemek için, insan gün boyu, bir şeyi düşünürken veya hissederken hem gözleriyle hem kulaklarıyla etkin olmalıdır, bu ister duyarlı olup bir şeyleri algılama, isterse sadece zamanı öldürme biçiminde olsun, sevme sanatının öğrenilmesi için kaçınılmaz bir tutumdur. İnsanın, yaşamını sevgi alanında üretken, tüm öteki alanlarda üretken olmayacak biçimde düzenleyebileceğine inanması büyük bir yanılgıdır. Üretkenlik böyle bir iş bölümüne izin vermez. Sevme yeteneği, ancak yaşamın diğer birçok alanında üretken ve etkin olmanın

sonunda elde edilebilecek bir uyanık olma durumu ve canlılık gerektirir. Eğer insan diğer alanlarda üretken değilse, sevgide de üretken olamaz.

İnsanın kendisinden olanlara duyduğu sevgiyle, yabancılara duyduğu sevgi arasında bir “iş bölümü” yoktur. Tam tersine ikinci sevgi, birinci sevginin ön koşuludur. Bu görüşün ciddi olarak benimsenmesi, alışlagelmiş sosyal ilişkilerimizde gerçekten büyük bir değişiklik yaratacaktır. Dini bir ideal olan insan sevgisi üzerinde fazlaca konuştuk, oysa gerçekte ilişkilerimiz dürüstlük ilkesi üzerine kurulmuştur. Dürüstlük demek, kullanılan eşyalar ve hizmet alışverişinde olduğu gibi duygu alışverişinde de hileye, sahtekarlığa başvurmamak demektir. “Sen bana ne kadar veriyorsan, ben de sana o kadar veririm” —sevgide olsun, maddi şeylerin alışverişinde olsun— bu kapitalist ahlak anlayışının en geçerli ilkesidir. Dürüstlük etiğinin gelişiminin, kapitalist toplumun etik bir katkısı olduğu söylenebilir.

Dürüstlük etiği, Altın Kural etiğiyle kolayca karıştırılabilir. “Sana nasıl davranılmasını istiyorsan, başkalarına öyle davran,” ilkesi “Başkalarıyla yaptığın alışverişte dürüst ol,” diye yorumlanabilir. Oysa, aslında bu söz başlangıçta Kitabı Mukaddes’teki “İnsanları kendin gibi sev!” buyruğunun halka özgü uyarlamasıdır. Gerçekte Musevi—Hıristiyan inancının insan sevgisi buyruğu, dürüstlük etiğinden çok farklıdır. “Başkalarını sevmek” demek, onun için sorumluluk duymak, onunla bir olduğunu hissetmek demektir; oysa dürüstlük etiği, onun için sorumluluk duymak, bir olmak değil, ondan ayrı ve mesafeli olmak demektir; başkalarının haklarına saygı göstermek ama onu sevmemek anlamına gelir. Altın Kural’ın günümüzde en yaygın dini değer olması bir rastlantı değildir; dürüstlük etiğine uygun olarak yorumlanabilmesi nedeniyle bu, bugün herkesin anladığı, uygulamak istediği tek dini değer olup çıkmıştır. Ama sevginin uygulanması isteniyorsa, dürüstlikle sevgi arasındaki farkın kavranmış olması gerekir.

Bugünkü sistem içinde sevmeyi başarabilen insanlar, ne olursa olsun azınlıktadır. Sevgi günümüz Batı toplumunda zorunlu olarak önemini kaybetmiştir. Bu, birçok etkinliğin sevgiye izin vermemesinden değil, daha çok üretime dayalı, tüketim açlığı ile dolu bir toplum ruhuna karşı kendisini başarıyla koruyabilecek tek kişinin, toplumdaki egemen görüşlerden bilinçli olarak ayrılan kişi olmasındandır. ... Toplumumuz müdürler bürokrasisi ve profesyonel politikacılar tarafından yönetilmektedir; insanları da kitlenin telkinleri yönlendiriyor; bu insanların tek amacı daha çok üretip daha çok tüketmektir. Bütün etkinlikler bu ekonomik amaçlara tabidir; araçlar amaç olmuştur; insan iyi beslenen, iyi giyinen bir otomattır. İnsan olmak için hangi nitelikleri ve özellikleri taşımak gerektiği ile hiç ilgilenmez. Eğer insanın sevebilmesi isteniyorsa, insanın kendisi ilk sırada olmalıdır. Ekonomi çarkı ona hizmet etmelidir, insan ekonomiye değil. İnsan en iyi koşullarda karı paylaşacağına, çalışma sürecinde aktif rol oynamalıdır. Toplum öyle düzenlenmelidir ki, insanın sosyal, sevecen yönü toplumsal yaşamından koparılmasın, tersine onunla bütünleşsin. Ortaya koymaya çalıştığım gibi, sevginin insanın varoluş sorununun en mantıklı ve doyurucu çözüm yolu olduğu doğrudur eğer, sevginin gelişmesini neredeyse olanaksız kılan her toplum, bir süre sonra insan yapısının temel gereksinimlerine karşı çıktığı için yok olup gidecektir. Sevgi üzerine konuşmak, “vaaz” vermek değildir, çünkü burada söz konusu olan insanın en derin ve en gerçek gereksinimidir. Bu gereksinimin bu kadar gölgede kalması, hiç bulunmadığı anlamına gelmez. Sevginin ne olduğunu çözümlmek, günümüzde geneldeki eksikliğini göstermek, buna neden olan toplumsal koşulları eleştirmek demektir. Sevginin, yalnız bireysel, sıra dışı bir olgu olarak değil, toplumsal bir olgu olarak olanaklı olabileceğine inanmak, insan yaradılışını iyi bilmekten kaynaklanan usa dayalı bir inançtır.